БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

47-дохи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

№ 172 (13180)
1970 оной
июлиин 24,
пятница

Сэн 2 мүнгэн

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй, Министрнүүдэй Советэй орган

Н. КОСЫГИН АМЕРИКЫН ИНТЕЛЛИГЕНЦИИН ТҮЛӨӨЛЭГШЭДТЭЙ ХӨӨРЭЛДЭВЭ

Ниитын ажал ябуулагша Джером Дэвис гэгшэ түрүүтэй америкын интеллигенциин бүлэг түлөөлэгшэдтэй СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ А. Н. Косыгин июлиин 22-то өөрэлдэбэ. Джером Дэвис СССР-тэ хэдэ дахин ерэнэн, тэрэ үеэдо Совет засагай түрүүшын жэлнүүдтэ ерэжэ, В. И. Ленинтэй уулзаһан байгаа.

Сүлөөтэйгөөр, хани ёһоор хөөрэлдөө хэхэ зуураа, Дж. Дэвис Советскэ Союз экономическа, эрдэм соёлой ехэхэн дэбжэлгэ түйлаба гэжэ тэмдэглэбэ.

А. Н. Косыгин Дж. Дэвисэй, тэрээнтэй хамта ябагша хүнүүдэй хэдэн асуудалнуудта харюусаа. Уласхоорондын оршон байдал түримшуулга, Индохитадта хэгдэжэ байгаа США-гай эзэрхэг үүрмихэй дай болюулга, Дүтын Зүүн зүгтэхи байдалые эбэй ёоор түримшуулга, ехээр зэбсэгжэхэ ябадалые зогсоолго гэхэ зүйлтын асуудалнуудта А. Н. Косыгин харюу үгэһэн байна. Эдэ асуудалнуудаар Советскэ Союзай барилдалжа байгаа хараа болгоные һануулаад, эб найрамдал бэхижүүлхэдэ, бэсэ даанхай, өөрэ сүлөөтэ байдал, социальна дэбжэлтэ хамгаалхын түлөө ертэ дэлхийн хуулита эрхые хангахада эб найрамдалда дуратай ниитын ехэшэг үүргэ дүүргэжэ шадаха байһыень А. Н. Косыгин тэмдэглэбэ. (ТАСС).

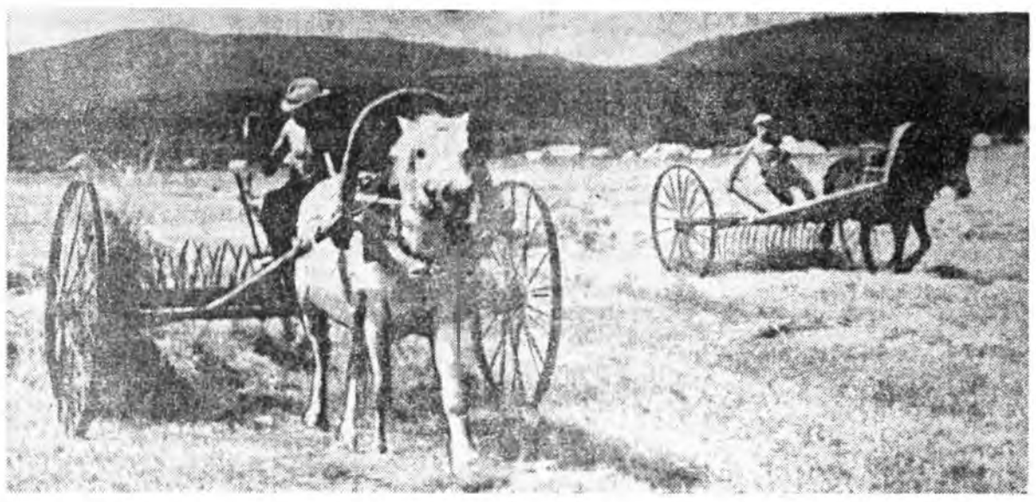

ЭМХИТЭЙ ГЭЭР

ФОТО РЕПОРТАЖ

Баргажанай совхозой хүдэлмэришэд үбһэ хуряалгада эртэнһээ һайнаар бэлдэжэ, энэ шухала хүдэлмэриие эмхитэй һайнаар эхилбэ. Совхозой Шапенковско отделениин ажалшад үбһэ хуряалгаяа бултанһаа түрүүлэн эхилһэн байха юм. Эндэхид түрүүлэн гол горхоной эрье шадархи, мүн ойн соорхойнуудтахи ногоо сабшажа эхилээ. Анатолий Ильич Поповой хүтэлбэрилдэг звеногой гэшүүд хамта дээрээ 2800 центнер үбһэ хуряаха түсэбтэй. Тэрэнэй участогта ногооной ургаса тон һайн. Нүхэр Попов өөрөө луговодоор хүдэлмэрилхэ зуураа, хабартаа тус участогаа хоёр дахин уһалһан, наг шэбхэ гаргаһан байгаа.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Звеногой гэшүүд үбһэеэ тармана. 2. Звеное даагша А. И. Попов, звеногой гэшүүн И. П. Мордвин.

Е. ЗАХАРОВАЙ фото.

СОВЕТ СОЦИАЛИС РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ СОЮЗАЙ ХУУЛИ

ССР Союзай ба союзна республикануудай ажал тухай хуулиин үндэһэ һуурине баталха тухай

Совет Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет иигэжэ ТОГТООБО:

СТАТЬЯ 1. ССР Союзай ба союзна республикануудай ажал тухай хуулиин үндэһэ һуурине баталха, тэдэниие 1971 оной январиин 1-һээ хүсэндэнь оруулха.

СТАТЬЯ 2. ССР Союзай ба союзна республикануудай ажал тухай хуулиин үндэһэ һуурине хүсэндэнь оруулха гурим тогтоохыень, ССР Союзай хуулиие үндэһэ һууритайнь тааруу болгохыень СССР-эй Верховно Советэй Президиумдэ даалгаха.

СТАТЬЯ 3. ССР Союзай ба союзна республикануудай ажал тухай хуулиин үндэһэ һууритай союзна республикануудай хуулиие тааруу болгохыень союзна республикануудай Верховно Советүүдтэ даалгаха.

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ
Н. ПОДГОРНЫЙ.
СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1970 оной июлиин 15.

ХҮДӨӨГЭЙ ҮДЭШЫН ДУНДА ҺУРГУУЛИ

Хүдэлмэришэн, хүдөө залуушуулай үдэшын дунда һургуулинууд түгэдэ ниитын дунда һуралсал бэлүүлхэ гүрэн түрын хэрэгэй шухала хубинь бололсоно. Ямар нэгэн шалтагаанаар дунда һургуули дүүргэнгүй ажаллаха ушартай болоһон гү, али профессионально-техническэ училищида ороһон залуушуул үдэшэндөө һуража, дунда эрдэм шудалдаг гэшэ ааб даа. Иимэ һуралсал Советскэ Союз мотор үргэнөөр дэлгэрэнхэй, парти болон правительствын зүгһөө хөлөөн анхарал энээндэ хандуулагдадаг. Олон мянгаад хүдэлмэришэн, хүдөөгэй залуушуулые эрдэм болбосоролой эхин дэжэтэй таниулуулха зорилгын шиидхэгдэдэг газарнуудай нэгэниинь эдэ болоно.

Манай республикин хүдөө нютагуудта 23 тиимэ һургуули эмхидэгдэд, 3124 мянган колхознигууд, совхозуудай хүдэлмэришэд, ажалшадые ажалтай хүнүүд һуралсалаа үргэлжэлүүлдэг болонхой. Эндэнэй нэгэн—Хурамхаан тосхондохи хүдөөгэй залуушуулай үдэшын дунда һургуулиие (директорынь Буряадай АССР-эй габьяата багша Н. Б. Хешигтуев) абаад үзэе. Эндэхи совхозой, мүн СМУ-гай залуу гаран залуу хүдэлмэришэд жэл бүри һурадаг юм. Энэ һургуули үргэнэн олохон нүхэд бусад нютагуудайхидал адлаар һуралсалаа үргэлжэлүүлэн, дээдэ эрдэмтэй, тусхай мэргэжэлтэй болоод, арадай хүсэхын, соёл гэгээрэлэй, эрдэм ба техникын элдэб һалбариннуудта хүрэлцэлжэ байдаг. Жэшээлхэдэ, дурсагдаһан нютагай Г. Прохоров институт дүүргэһэнэй һүүлээр Улаан-Удын хоёрдохи интернат һургуулиин һуралсалай талые даагшаар хүдэлмэрилнэ. Совхозой үдэлмэришэн М. Доржиев үдэшын һургуули дүүргэһэнэй удаа Буряадай хүдөө ажахын институдта һурана. Иимэ жэшээнүүд олон. Үдэшын һургуулинуудай ажал хэрэгүүдһээ, үрэ дүнгүүдһээ харахада, багшанарай эрдэм бэлиг, онол шадабариһаа, һурагшадай хаба, ниидолгоһоо, мүн предприятиин, ажахын эмхи зургаанай хүтэлбэрилэгшэдэй зүгһөө энэ асуудалда ямараар хандаһанһаань һуралсалай шанар болон амжалта дулдыдадаг байна. Ажаллажа байгаад һурадаг хүдэлмэрилэгшэдэй хэшээл урогуудтаа хэр һайнаар, гээгдэнгүй ябадаг тухайнь һонирходоггүй, мүн холуур байдаг — бригада, ферм, отаранууда хүдэлдэг һурагшадые транспортаар хангадаггүй шарнууд эндэ тэндэ бии байнаар. Иимэл шалтагаанууддаа хэшээлүүдэй таһалдаһан үшар үнгэрэгшэ һуралсалай жэлдэ Аргатын (Заргаханай аймаг), бусад зарим үдэшын дунда һургуулинуудта хэргэлэн байгаа. Тэрээнһээ гадна, үдэшын һургуулида һурадаг үдэлмэрилэгшэд засагай газарай заабари, захиралтын ёһоор недели дотор хоёр дахин ажалһаа сүлөөлэгдэхэ эрэгтэй. Тиин гэһээ зарим ажахынуудай, эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд энэ зрилтэ ёоримидаа дүүргэдэггүй, мүнөөдэр хүдэлгөөл һаа — саашаа хамаагүй гэһэншүүгээр хандадаг байнаниинь тон буруу.

Ажалһаа таһарангүй дунда эрдэмтэй болохо арга гансашье үдэшын һургуули, тэрээндэ ябажа һураха арга бэшэ юм. Тэрэнэй шуугаар һургуулиин хэшээлнүүдтэ ябаншьегүйгөөр һураха заочно һуралсал гэдэг арга бии юм шуу. Энэ шалгагдаһан арга манай ороон соо, тэрэ тоодо Буряадай республика доторшье үргэнөөр хэрэглэгдэдэг. Һуралсалай тус аргын тон дэлгэрэнгы, ажаллагша залуушуулда зохисотой байнаыень иимэ тоонууд харуулна. Манай республикын хүдөө нютагуудта 3446 хүбүүд, басагад ажаллажа байгаад, заочно дунда эрдэмтэй болохоёо һуралсажа байдаг. Ондоогоор хэлэбэл, үдэшын дунда һургуулинуудта һурагшадташье ороо олон залуушуул манай хүдөө нютагуудта заочно һуралсалда ороһоо байна.

Энэн дээрэһээ ямар тобшолол хэхэб гэхэдэ, заочно, үдэшын һуралсалда арадай гэгээрэлэй зургаанууд, партийна, совет, профсоюзна болон комсомолой эмхинүүд тусгаар анхаралаа хандуулха уялгатай. Нахадааб гэхэдэ, хэрбээ үдэшын һургуулинуудта ябажа һуралсагшад багшанарай хиналта доро ходо шахуу байдаг һаань, харин заочноор һуралсагшад тиимэ шанга хиналта доро байдаггүй. Тэдэнэй олонхинь үе үе болоод лэ хахад жэлэйнгээ гү, али жэлэйнгээ экзаменуудые тушаахадаал һургуулинуудта үзэгдэдэг заншалтай юм. Тиимэһээ тэдэнэй һуралсал эмхидхэхын, хинажа байхын гулада үдэшьен һургуулинуудай багшанар экзаменуудгүй сагташье үе үе болоод заочно һурагшадые дуудан асаржа гү, али өөһэдөөшье тэдээндэ ошожо, һуралсалаарнь һонирхожо, шалгажа, консультаци үгэжэ байбалнь тон һайн байха бэлэй. Тэрээнһээ гадуур зиитын эмхинүүд (профсоюз, комсомол) заочноор һуралсагшадай программаяа хэрээр шудалжа байнаыень ходо һонирхожо, тэдээндэ сагай, ном дэбтэрэй, транспорт гэхэ мэтын асуудалнуудаар ходо туйламжа үзүүлжэ байха ёһотой.

Үдэшын һургуулинуудта үзэхэ номууд түбэй хэблэлээр үе үе өөрлагдан гарадаг болобошьо, хүдөөгэй һурагшадта хүсэд хүртэдэггүй байна. Тиимэһээ гол шухала учебнигүүдые нютагтаа дам хэблэбэл һайн байгаа гэһэн һанамжанууд багшанарай, һурагшадай зүгһөө хэлэгдэдэг болонхой. Тэрэшэлэн республикын Гэгээрэлэй министерствын, аймгуйсэдкомуудай гэгээрэлэй таһагуудай зүгһөө үдэшын һургуулинуудта зохихо анхарал табигданагүй. Гэгээрэлэй министерствын гү, али аймОНО-гой түлөөлэгшэд үдэшын һургуулинуудта, илангаяа холын аймагуудта, үзэгдэдэггүй шахуу гэһэн гомдолнууд ороно. Аймагуудта иимэ һургуулинуудай олонхые һаань, тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэдэй, багшанарай семинар тусгаар зарлагдадаггүй, үдэрэй дунда һургуулинуудай хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта үнгэргэгдэһэн нэрэ зүүгэд, далим дээгүүр дүүрэдэг, тус һургуулинуудта сэхэ хабаатай асуудалнууд хүсэд һайнаар зүбшэгдэнгүй үлэшэнэ,— гэһэн бэшэгүүд редакцида ороно.

Эдэ һургуулинуудай хүдэлмэриие ходо шалгаха, багшанартань методическа тодорхой туһаламжа үзүүлдэг байха, түрүү һургуулинуудай, түрүү багшанарай дүй дүршэлые шэнжэлэн согсолжо, һүгэдын шадабари болгохо шухала.

МОРДОВСКО АССР. Автосамосвалнуудые бүтээн гаргадаг Саранска заводтоо үдэр бүри ороноймнай область бүгдэ олон тоото машинануудые ошожо байдаг юм.

Энэ предприяти жэл ошохо бүри ажалай бүтээсые дээшэлүүлжэ, продукци гаргалгаяа үргэдхэнэ. Табан жэлэй эхилхэһээ хойшо машина бүтээлгые заводой коллектив 30 процентээр дээшэлүүлээ. Эндэ бүтээгдэһэн машинануудые схэнхидээ хүдөө нютагуудта эльгээгдэдэг байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Курска областьдо эльгээгдэхэ автосамосвалнууд.

ТАСС-ай фотохроника.

ЭЛБЭГЭЭР, ШАНАР ТАЙГААР

Аймагай колхозуудта үбһэ сабшалга үни захалшоод, түрүүшын сомоонуудай бодошоод байхада, тэдэгэн Харацайн мал шахалгын совхоздо ерэхэдэ, тэжээл бэлэдхэлэй звенонууд үшөө сабшаландаа гараадүй байгаа. Совхозой директор нүхэр Базаров, агроном нүхэр Филиппова гэгшэдтэй уулзажа, юундэ удааржа байһан тухайнь асуугаа һэмдэ:

— Июнь һарын тэнгһээ хойшо ходо хура бороотой байһан дээрэһээ сабшалангай ногоон бэсэ хүсэжэ ургаадүй. Хүнүүдтэ атаархажа, бэсэ хүсөөдүй ногоо сабшажа байнхаар, хүлеэгээшэмнай дээрэ,— гэжэ Дэмбырэл Гомбоевич хэлэбэ.

— Маһай гол сабшалан болохо Харацайкада ябаа һаатнай эли болохо даа,—гэжэ Аграфена Тихоновна директорээ дэмжэнэ.

Совхозойехэнхи сабшалан — Иванай тала гэдэгтэ юм. Эндэ 200 гектар шиигтэй, ногоо һайнтай сабшалан бии. Июлиин хахадаар ябахада, нээрээшье ногооныинь набтар, бэсэ үшөө хүсөөдүй байгаа бэлэй.

— Шиигтэй сабшаланда һайн наран лэ хэрэгтэй байгаа. Июль һара соол ногоон түлэг ургаа. Үшөөл һара соо ургаха,— гэжэ нүхэр Филиппова хөөрэнэ.

Мал шахалгын энэ совхоз сабшалангааршье бага. Хамта 360-аад гектар лэ сабшалантай. Машина, техникэ элбэгтэй байгаад, нээрээшье эндэхид үбһэ сабшалгаяа зүб хойшолуулаа гэжэ һанагдана. Һайнаар ургуулжа абаад, богонихон болзорто үбһэ хуряалгаа дүүргээ һаа, эндэхид ехэ тэжээл абаха байһаниинь элитэ. Хэрөөэ урдань эндэхид үбһэ хуряалгаяа һара хахад, хоёр һара шахуугаар үргэлжэлүүлдэг байһан һаа, мүнөө жэл 38 хоногто дүүргэхээр түсэблэнхэй. Теэд урданайхида орходоо арбаад хоногоор хойно захалһан ушарһаа һарын болзорто үбһэ хуряалгые түгэсхэхэ дайшалхы зорилго табигдаба.

Эртэнһээ бэлэн байлгагдаһан 6 звено июлиин 16—17-ноор үбһэеэ сабшажа, хуряажа эхилээ һэн. Звено бүхэн тракторай косилка, тармуур, үбһэ шэрэхэ, һүрилхэ оньһон машинануудтай, хошоод морин косилка, тармуурнуудтай. Мүнөө гол түлэб гараар, морин косилкануудаар сабшана, тармана.

Түсэбэй ёһоор совхоз га бүриһөө дунда зэргээр 10 центнер үбһэ хуряаха ёһотой юм. Теэд эндэхид га бүриһөө дунда зэргээр 12 центнертэ хүргэжэ, наада захынь 4000 центнер эрхим шанартай үбһэ бэлэдхэхэ социалис уялга абаһан байна.

Мүнөө жэл үбһэеэ һайн шанартайгаар абахын тула ехэ анхарал табина. Энээнэй тулада ажалай нэмэлтэ түлбэриин тусхай гурим хараалгадажа, үбһэшэдэй звенонуудта хүргэгдэнхэй. Тэрэ гуримай ёһоор эрхим шанартай, сэл хүхөөр сомогдоһон 1-дэхи классай үбһэнэй түлөө ажалай гол түлөөһэн дээрэнь 40 процент нэмэлтэ түлбэри үгтэхэ, 2-дохи классай үбһэнэй түлөө —20 процент нэмэлтэ түлбэри үгтэхэ байна. Хуряагдаһан үбһэнэй шанар арба-арбан хоногтоо лабораторёор шалгагдажа байха. Энээнэй тулада сабшаһан үбһэеэ бороодо угаалгангүй, багахананаршье харлуулан үжөөлгэнгүй, мүн наранда үни шарлуулжа хубхайртарынь хэбтүүлэнгүй, саг дарыдань, сэл хүхөөр соможо байха хэрэгтэй болоно. Мүн сомоогоо һайнаар толгойлжо, доошоо һуухадань, дары заһажа байха болоно.

Тэрээнһээ гадна, эндэхид мүнөө жэлдэ бухы тооной үбһэеэ шарга дээрэ сомохонь. Шарга дээрэ сомогдоһон үбһэн дорохоо үлеэлгэжэ байхадаа һуридөө хатадаг, хулганаанууд үйрүүлдэггүй, хог багатай байдаг. Үбэл тэрэ зандань трактораар шэрээд ябашахада бэедэ амар, үрилтэ хороптогүй байха.

Совхоздо малда эдюулхэ таримал ургамалнуудай ургаса һайн. Хамта 225 гектар дээрэ зелёнко таригдаа. Гектар бүриһөө дунда зэргээр 16 центнер ногоо хуряаха түсэбтэй байһан һаа, тэрэнээ 18—20 центнертэ хүргэхэ зорилготой. 120 гектарта таригдаһан кукурузыньшье ургаса һайн. Гектарай 150 центнерэй орондо дунда зэргээр 200 центнерһээ бага бэшэ ургаса хуряахаар эндэхид социалис уялга абанхай.

Партийн Центральна Комитедэй июлиин Пленумэй түүхэтэ шиидхэбэринүүдээр урмашан зоригжоһон харацайнхид мүнөө жэл малдаа хэзээ хэзээнэйхиһээ элбэг ехэ, шанар һайнтай тэжээл бэлэдхэхэ зорилго урдаа табяа.

Д. ЦЫРЕНЖАПОВ.
манай корр.

Захаамин.

КПСС-эй ЦК-гай июлиин Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын түлөө

Шэнэ амжалтада зоригжуулна

«КПСС-эй ЦК-гай июлиин Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ талаар районой партийна организациин хүдэлмэри тухай» гэһэн партийн райкомой нэгэдэхи секретарь **А. Р. Потепаловай** элидхэл КПСС-эй Зэдын райкомой ээлжээтэ пленумдэ хабаадагшад зүбшэн хэлсэбэ.

Партийн Центральна Комитедэй июлиин Пленумэй шиидхэбэринүүд хүдөө ажахые саашадань улам түргэнөөр хүргөөхэ дайшалхы программа болоно гэжэ аймагаймнай ажалшад тоолоно гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ. КПСС-эй XXIII съездын, партийн ЦК-гай удаадахи Пленумүүдэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлжэ, ажахыгаа хүргөөхэ талаар аймагай колхоз, совхозууд бага зэргэ амжалтануудые туйлаһан байна. Ниитын малай тоо толгой олошорно, ашаг шэмэнь дээшэлнэ. Илангаяа хонин ажахы хүргөөхэ талаар һүүлэй үедэ бараг һайн амжалта туйлагдаа. Гэхэтэй хамта шиидхэгдэгүй асуудалнууд, дутуу дунда зүйлнүүд үшөөл олон гэжэ элидхэлшэ хэлэнэ. Ороһо тарянай, үбһэ ногооной ургаса бага байнаар. Ажал ехэтэй хүдэлмэри һуулаар оньһожорүүлагдана, сабшалан, тарялан уһалха талаар горитой юумэн хэгдэнэгүй. Энээн дээрэһээ ган гасуур болоходо, ниитын мал үбһэ тэжээлээр дуталдажа, ехэ гарзада ороно. КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй шиидхэбэринүүдые зүбшэн хэлсэжэ байхадаа, бидэнэр гол анхаралаа өөһэдынгөө ажахынуудта бии байһан арга боломжо, эрхэ нүхэсэлнүүдые элирүүлжэ, зүбөөр хэрэглэхэ хэрэгтэ хандуулха ёһотойбди.

—Манай совхозой эрхэ байдалда эгээл шухала, шиидхэгдэхээр болоһон асуудал гэбэл, үбһэ тэжээл элбэгжүүлхэ хэрэг болоно,—гэжэ «Октябрьский» совхозой директор **П. Т. Тарабукин** хэлэнэ. Сэлэнгэ, Зэдэ мүрэнүүдые зүбшан 2000-гаад гектар газар шугы бүргаа-һанда дарагдажа миин хэбтэнэ. Энэ талмайе сэбэрлэжэ, үтэгжүүлжэ ашаглабал, хэды ехэ хэмжээнэй үбһэ ногоон, ороһо тарян абтаха байгааб? Тиихын тулада энэ талмай дээрэ шэнжэлэлгын хүдэлмэри хэхэ, проект зохёохо хэрэгтэй. КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ хүдөө ажахыда хүсэтэ техникэ дуталдана гэжэ тон зүб тэмдэглэгдээ. Хэдэн жэлэй туршада хүсэ ехэтэй тракторнуудые захиһамнай дүүргэтдэнэгүй. Мүнөө жэлдэ совхоздомнай лугомелиоративна 6 звено хүдэлжэ гараа. 4 звенонь уһа бүлэжэ сабшалангаа уһалһанай ашаар, мүнөө гектарай дунда зэргээр 14—15 центнер үбһэ хуряана. Теэд бүлүүр станцинууд дуталдажа, 2 звенонь миин лэ үтэгжүүлгэ хээд үнгэрөө һэн. Ургасань холо доогуур. Ямар тобшолол хэлтэйб гэбэл, уһалагдадаггүй газарта минеральна үтэгжүүлгэ оруулхада аша үрэ үгэнэгүй. Эдэ бүгэдые хараадаа абажа, зохихо хэмжээнүүдые бэелүүлмээр.

Колхоз, совхозуудые кадрнуудаар, нэн түрүүндэ хонишодоор, механизаторнуудаар хангаха асуудалда Борьёогой совхозой парткомой секретарь **Ж. С. Ваннеев** пленумдэ хабаадагшадай анхарал хандуулба. Байгша ондо манай совхозойхид 100 эхэ хонин бүриһөө 100 хурьга абажа тулжүүлээ. Ерэхэ жэлдэ 100-һаа 100—105 хурьга абаха аргатайбди. Теэд хонишод дуталгана. Гол шалтагааниинь гэбэл, гэр байра үсөөн баригдана. Жэлдээ 2 байратай 3-4 гэр барихада хаанашье хүрэнэгүй. Гадна совхозой түб һууринда 200 һурагшадай байха интернат бариха асуудал түргоор шиидхэгдэхэ болоноохой. Һургуулиингаа үхибүүдые байлгаха газаргүйдэжэ, хүнүүд холын отарада ошожо үгэнэгүй. Энэ асуудал шиидхэбэл, ерэхэ жэлдэ бидэнэр хонишодоор хангагдаха байгаабди.

КПСС-эй ЦК-гай июлиин Пленум дээрэ хэһэн элидхэл соогоо нүхэр Л И. Брежнев социалис мүрысөө үргэнөөр дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ партийна организациинуудай ехэхэн анхарал хандуулһан байгаа гэжэ Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой парткомой секретарь **Н. Б. Бужинаев** тэмдэглэнэ. Энэ асуудал манай партийна организациин анхаралда хододоо байдаг. Колхознигуудай мэргэжэл мэргэжэлээрэ ооһэд хоорондоо мүрысэжэ, муу бэшэ үрэ дүн туйлана. Мүрысөөнэй дүн саг соогоо согсологдожо, илагшад материальна болон моральна талаараа урмашуулагдана. Зүгөөр эндэшье маанадай хэхэ юумэн үшөөл ехэ. КПСС-эй XXIV съездын хундэлэлдэ социалис мүрысөө бүри үргэнөөр дэлгэрүүлхэ, ажалай шэнэ амжалта туйлаха зорилготойбди.

Пленум дээрэ хүдөө ажахын управлениин начальник **М. А. Спиридонов**, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ **Н. Н. Щербаков** болон бусад үгэ хэлээ. Пленумэй хүдэлмэридэ областной партийна организациин шалгалтын комиссиин түрүүлэгшэ **М. М. Мегнонов** хабаадалсаба.

Зүбшэн хэлсэһэн асуудалаараа партийн райкомой пленум зохихо тогтоод баталан эбэбэ.

А. БУДАЖАПОВ,
айлгагай газетын редактор.

ССР СОЮЗАЙ, СОЮЗНА РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ АЖАЛ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ҮНДЭҺЭ ҺУУРИ

Агууехэ Октябриин социалис революци болбол мүлжэлгэ, дарлалтын байгуулалтые усадхаа. Ажалшад хэдэн зуун жилдэ баалалтын хүдэлмэри хажэ байһанаа, анха түрүушынхеэ өөртөө, өөрынгөө обществодо ажаллаха аргатай болоо.

Советскэ Союзда социализмын илахада, хүнине хүнэй дарлаха, мүлжэхэ ябадал бүри мүһэн, огтолон үгы хэгдэһэн байна. ССР дотор ажалые нинтын ёһоор эмхидхэлгын үндэһэ һууринь социалис зөөри болоно. Социалис зөөри хадаа ажалша хүнэй эрхим һайнаар ажаһуухын тула сүлөөтэ ажал хэхэ шэнэехэ үе эхилээ. Социалис байгуулалта болбол мүлжэлгэһөө сүлөөрһэн ажал сохом найдамтайгаар хангадаг. Энэнь хүнэй үнэхөөр бодото эрхэ сүлөөтэй байха гол нүхэсэл мүн.

Дарлагшадайшье, дарлуулагшадайшье байдаггүй социалис общество дотор ажаллажа шадаха бүхы гэшүүдынь бултадаа хүдэлмэри хэдэг, тиин бүхы эрхэтэндэ ажал хэхэ арга боломжо хангагдадаг юм. ССР дотор «хүн бүхэнһөө шадабариинь зэргээр, хүн бүхэндэ — хэнэн ажалайнь зэргээр» гэһэн социализмын гол ёһон бэелүүлэгдэдэг ба «ажал хэөгүй һаа, ама хоо-һон» гэдэг гол ёһоной үндэһөөр, хүдэлжэ шадаха эрхэтэн бүхэн ажал хэхэ уялгатай, арюун үүргэтэй юм.

Социалис нинтын байгуулалта хүнүүдэй эрхим һайнаар ажаллахада, нинтын үйлэдбэрние саг үргэлжэ хүгжөөн нарижуулхада материальна болон моральна талаарнь урмашуулдаг. Социалис үйлэдбэриин хүгжэхэдэ совет арадай материальна байдалынь һайжардаг, соёл культурань дээшэлдэг юм. Совет гүрэн һайн ажалай түлөө материальна болон моральна талаарнь урмашуулгын арга нарижуулдаг, ажалшадай олоннитын хабаадалгатай социалис мүрысөөе, коммунис ажалай түлөө хүдэлөөе хүгжөөн 'дэлгэрүүлхэдэ али болохоор туһалдаг байна.

Ажалай эгээн ехэ бүтээсэ туйлаха, нинтын үйлэдбэрние бүри ашаатай болгохо гээшэ коммунизм байгуулгын тон шухала нүхэсэл мүн. Энэ зорилго бэелүүлхын' тула арадай бүхы ажахыда наука, техникын туйлалтануудые улам түргэнөөр хэрэглэхэ, ажалшадай культурно-техническэ бэлэдхэлые хэлбэришэгүйгөөр дээшэлүүлхэ, тэдэнэй хэдэг ажалай эмхидхэл, журамые һайжаруулха ёһотой.

СССР дотор наука, техникын хүгжэхэтэй хамта хүн зон бүгэдэ хүдэлмэритэй байдаг ба наука, техникын хүгжэлтэнь ажал хүдэлмэрние тон хүнгэн болгохо, хүдэлмэриин неделние бага болгохо, хүшэр хүндэ хара ажалые, мүн мэргэжэлгүй элдэб хүдэлмэрине үгы болгохо хэрэгтэ ашаглагдадаг. Наука, техникын хүгжэхэтэй хамта хүнүүдэй хэдэг үйлэдбэриин ажалябуулгада ухаан бодолой ажал ба хара ажал хөөр байн байн аб адли болохо юм. Тусгаар ба профессионально-техническэ эрдэмдэ үргэн олоорнь түлөөһэгүйгөөр һургахада, обществын аша тыһые хараадаа абажа, хүдэлмэри, мэргэжэлээ сүлөөтэйгөөр шэлэжэ абаха арга сохом олгоно.

Ажалшадай бэеын элүүрые сахиха, мүн мэргэжэлтэй холбоотой үбшэнние, үйлэдбэри дээрэхи усал гэмтэлые усадхаха хэрэгтэ Совет гүрэн нэгэн гол анхаралаа табидаг байна.

Совет общество дотор ажалшадай депутадуудай Советүүдые, мүн Советүүдэй байгуулдаг гүрэнэй захиргаанай зургааануудаар дамжуулан, ажалшад болбол бүгэдэ арадай (гүрэнэй) зөөри болгшо предприятинуудаа хүтэлбэрилнэ. Хүдэлмэришэд ба алба хаагшадые үйлэдбэри хүтэлбэрилгэдэ хабаадуулха хэрэгтэ профессиональна союзууд угаа ехэ үүргэтэй байдаг.

СССР-эй Конституциин ёһоор хадаа эрхэтэмнай үндэһэ ябанай, арһа зүһэнэй илгаагүйгөөр ажал хэхэ адли тэгшө эрхээр хангагданхай. СССР-эй эхэнэрнүүдтэ эрэшүүлтэй адлаар ажаллаха, ажалай түлөөһэ абаха, амарха, социальна тэдхэмжэдэ хүртэхэ эрхэ олгогдонхой.

Эрхэтэнэймнай ажал хэхэ эрхэнь хуулиин ёһоор сахигдана. Ажалай эрхые түрэнэй зургааануд, тэрэшэлэн профессиональна союзууд, нинтын бусад эмхинүүд хамгаална.

Бүлэг I

ЮРЭНХЫ ДҮРИМ

Статья 1. Ажал тухай совет хуулиин зорилгонууд

Ажал тухай совет хуули бүхы хүдэлмэришэдэй болон алба хаагшадай ажалай харилсаае гуримшуулдаг, тиихэ зуураа, ажалай бүтээсэ ехэ болгоходо, нинтын үйлэдбэриин ашаг үрэ дээшэлүүлхэдэ, энэнэй үндэһөөр ажалшадай материальна ба культурна байдал һайжаруулхада, ажалай журам бэхижүүлхэдэ туһалдаг, обществын аша туһада хэгдэдэг ажалые хүдэлмэрилжэ шадаха хүн бүхэнэй эгээн шухала эрилтэнь байн байн болгоходо туһалдаг юм.

Ажал тухай хуули хадаа хүдэлмэриин һайн эрхэ байдал хангаха, хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай ажалай эрхые али болохоор хамгаалха гэжэ тогтооно.

Статья 2. Хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай ажал хэхэ гол эрхэ ба уялганууд

СССР-эй эрхэтэнэй ажал хэхэ эрхые арадай ажахын социалис ёһоор эмидхэдэг ябадал, совет обществын үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй хэлбэришэгүйгөөр ехэ болодог, ажахын кризисэй бии болохо арга боломжо зайсуулдаг, ажалгүй байдал усадхадаг ябадал хангана.

Хүдэлмэришэд болон алба хаагшад хадаа предприятида, эмхи зургааида, организацида хүдэлмэрилхэ тухай ажалай договор баталжа, ажал хэхэ эрхэеэ бодото дээрэнь бэелүүлдэг. Ажалшад ба алба хаагшад хэһэн ажалайнгаа тоо, шанарай зэргээр гүрэнэй зүгөөө сохом найдамтайгаар олгогдоһон салин хүлһэ абаха эрхэтэй, хүдэлмэриин үдэрые болон хүдэлмэриин неделние бага болгохо туһай, жэл бүриин түлөөһэтэ амаралта тухай хуулиин үндэһөөр амарха эрхэтэй, бэедэ муу бэшэ, аюулгүй байдалда ажаллаха, түлөөһэгүйгөөр мэргэжэлдэ һураха, түлөөһэгүйгөөр мэргэжэлэ дээшэлүүлхэ, профессиональна союзуудта нэгдэхэ, үйлэдбэриие хүтэлбэрилгэдэ хабаадалсаха эрхэтэй, үтэлхэдөө, мүн үбдэхэдөө, ажал хэжэ шадахаяа болиходоо гүрэнэй социальна страхованяар гүрэнэй мүнгэ зөөриһөө тэдхэмжэ абаха эрхэтэй юм.

Ажалай журам сахиха, арадай зөөридэ гамтайгаар хандаха, профессиональна союзуудай хабаадалгатайгаар гүрэнэймнай тогтоо-һон ажалай нормо дүүргэхэ гээшэ бүхы хүдэлмэришэдэй, алба хаагшадай уялга мүн.

Статья 3. Колхозой гэшүүдэй ажалые гуримшуулга

Колхозой гэшүүдэй ажалые колхозуудай уставууд гуримшуулдаг. Тиимэ уставууд колхозой Жэшээ-тэ уставай үндэһөөр тааруулан, мүн ССР Союзай, союзна республикануудай баталһан, колхозуудта хабаатай хуулиин үндэһөөр абтадаг байна.

Статья 4. ССР Союзай, союзна республикануудай ажал тухай хуули

ССР Союзай, союзна республикануудай ажал тухай хуули тус үндэһэ һууриһаа, мүн энээнэй ёһоор баталагдаха ССР Союзай ажалай ондоошье хуулиһаа, союзна республикануудай ажал тухай хуулиин кодекснуудһаа, ажалай бусад хуулинуудһаа бүрдэнэ.

Тус Үндэһэ һууриин хараалһан асуудалнуудаар хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай ажалые:

ССР Союзай хуули;

ССР Союзай болон союзна республикануудай хуули;

Союзна реслубликануудай хуули гуримшуулха байна.

Хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай ажалые гуримшуулха талаар ССР Союзай болон союзна республикануудай шидхэхэ асуудалнуудые тус Үндэһэ һууриин 107-дохи ба бусад статьянууд тодорхойлон заана.

Хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай ажал тухай тус Үндэһэ һуури дотор хараалагдаагүй асуудалнуудые ССР Союзай, союзна республикануудай хуули гуримшуулха юм.

Статья 5. Ажал тухай хуулида тааралгүй ажалай договорой хэлсээе буруу гэжэ тоолохо

Хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай байдалые ажал тухай ССР Союзай болон союзна республикануудай хуулинихида орходоо муу болгохо ажалай договорой хэлсээе гү, али тус хуулида мүн ондоогоорые тааралгүй хэлсээе буруу гэжэ тоолохо.

Бүлэг II

КОЛЛЕКТИВНЭ ДОГОВОР

Статья 6. Коллективнэ договор баталалга, тэрэнние бэелүүлгэ

Коллективнэ договорые профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедүүд хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадай коллективэй зүгһөө предприятиин, организациин администрацитай баталдаг.

Коллективнэ договор баталхынгаа урда тэрэнэйнгээ проектые хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадай суглаан (конференци) дээрэ зүбшэн хэлсэжэ, һайшаалгаха ёһотой.

Коллективнэ договор хадаа профсоюзай гэшүүн байлгаһаа дулдыдангүй, предприяти болон организациин бүхы хүдэлмэришэдтэ, алба хаагшадта хабаатай юм.

Статья 7. Коллективнэ договорой удхань

Мүнөө бэелүүлэгдэдэг хуулиин үндэһөөр тус предприятида, организацида гэжэ хараалан, ажал ба салингай асуудалнуудаар тогтоогдоһон гол дүримүүдые, мүн тэрэшэлэн өөһэдтэнь олгогдоһон эрхын үндэһөөр администрациин болон профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй зохёоһон хүдэлмэриин саг тухан, амарха саг тухай, ажалай түлөөһэ болон материальна урмашуулга тухай, ажалай аюулгүйе сахиха тухай гуримшуулхы шэнжэтэй дүримүүдые коллективнэ договорто бэшэхэ ёһотой.

Үйлэдбэриин түсэб дүүргэхэ, үйлэдбэриин ба ажалай эмхидхэл һайжаруулха, шэнэ техникэ нэбтэрүүлхэ, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ, продукциин шанар һайжаруулха, өөрынь үнэ хямдаруулха, социалис мүрысөө хүгжөөхэ, үйлэдбэриин болон ажалай журам бэхижүүлхэ, кадрнуудай мэргэжэл, бэлэдхэлые сэхэ үйлэдбэри дээрэнь дээшэлүүлхэ тухай администрациин ба хүдэлмэришэд, алба хаагшадай коллективэй өөһэд хоорондоо хэлсэн абаһан уялгануудынь коллективнэ договороор тодорхойлогдожо тогтоогдодог байха юм.

Үйлэдбэриие хүтэлбэрилгэдэ хүдэлмэришэд ба алба хаагшадые хабаадуулха тухай, ажалые, ажалай түлөөһэ ба материальна урмашуулгые улам гуримтай болгохо тухай, үйлэдбэриин түрүүшүүлдэ хүнгэлэлтэ, бүлюу һайн байдал олгохо тухай, ажалшадай гэр байра, культурна байдал һайжаруулха тухай, хүмүүжүүлгын ба соёл культурын ниитэ хүдэлмэри үргэнөөр ябуулха тухай администрациин зүгһөө, профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй зүгһөө абтаһан уялганууд коллективнэ договорто бэшээтэй байха ёһотой.

Бүлэг III

АЖАЛАЙ ДОГОВОР

Статья 8. Ажалай договор баталха хоёр талынхид ба тэрэ договорой удхань

Ажалай договор гээшэ ажалшадай ба предприяти, эмхи зургаан, организациин хоорондо баталагдадаг хэлсээн мүн. Тэрэ договорой ёһоор, ажалшан болбол ажалай дотоодыг гуримые сахижа, тусгаар мэргэжэл, шадабарярааа гү, али тушаал даагаад хүдэлмэри хэхэ гэһэн уялга абадаг. Тиин предприяти, эмхи зургаан, организаци хадаа ажал тухай хуулиин, коллективнэ договорой болон хоёр талынхидай хэлсээнэй хараалһан ёһоор, ажалшанда салин ба ажалай тааруу байдал хангаха гэһэн уялга абадаг.

Статья 9. Хүдэлмэридэ абалгын сохом найдабари

Хүдэлмэридэ абахаһаа үндэһэ баримтагүйгөөр арсаха гээшэ хорюултай юм.

Хүдэлмэридэ абахадаа, эрэ эмын, арһа, яһанай илгаанаа, шажанда хандалгаһаа шалтагаалан, нүнэй эрхые сэхэ гү, али тойруулан ямараашье хизаарлаха гээшэ, үгышье бол, сэхэ гү, али тойруулжа ямар нэгэн булюу байдал тогтоохо гээшэ СССР-эй Конституциин ёһоор хоригдоно.

Статья 10. Ажалай договорой хэгдэхэ болзор

Ажалай договорнууд:

1) тодорхой бэшэ болзорто,

2) гурбан жэлһээ дээшэ бэшэ тодорхой болзорто;

3) тусгаар хүдэлмэри хэхэ үедэ баталагдадаг.

Статья 11. Хүдэлмэридэ абахадаа шалгажа үзэлгэ

Даалгагдахаяа байһан хүдэлмэридэ хүдэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын хэр таараха байһые шалгахын тула ажалай договор баталха үедэ хоёр талынхин шалгажа үзэлгын хэлсээ хэжэ болохо юм.

Шалгажа үзэхэ саада захын болзорые ССР Союзай, союзна республикануудай хуулинууд тогтоодог.

Статья 12. Ажалай договороор хараалагдаагүй хүдэлмэри хүүлхэ эрилтые хорилго

Администраци болбол ажалай договороор хараалагдаагүй хүдэлмэри хэхэ эрилтые хүдэлмэришэдэ гү, али алба хаагшада табиха эрхэгүй.

Статья 13. Ондоо хүдэлмэридэ оруулга

Тэрэл предприятидаа, эмхи зургаан, организацидаа ондоо хүдэлмэридэ оруулха гээ бол, мүн ондоо предприятида, эмхи зургаан, организацида, үгышье һаа, предприятийнь эмхи зургаан организацийнь хамта ондоо һууриин нютагта хүдэлмэридэ оруулха гээ бол, тус Үндэһэ һууриин 14-дэхи ба 56-дахи статьянуудһаа бэшэ ушарнуудта имагтал хүдэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын зүбшөөлөөр оруулжа болохо юм.

Статья 14. Үйлэдбэридэ шухала болоһон гү, али хин һааталгын гараһан ушарта даб дээрэ ондоо ажалда оруулха тухай

Предприяти, эмхи зургаан, организациин үйлэдбэридэ шухала болоһон ушарта администраци болбол хүдэлмэришэдые ба алба хаагшадые тэрэл предприяти, эмхи зургаан, организацидаа гү, али ондоо предприяти эмхи зургаан организациһаа тэрэл һууриин нютагтаа ажалай договороор хараалагдаагүй ажалда нэгэ нара хүрэтэр болзороор оруулха эрхэтэй, тиихэ зуураа хэһэн хүдэлмэриинь зэргээр, гэбэшье түрүушынь хүдэлмэриин дунда жэшээнэй салингаа бага бэшээр ажалыень түлөхэ ёһотой. Гал үйнай гай аюулые, үйлэдбэридэ үзэгдэһэн уршаг тодорые урид зайсуулхын гү, али болюулхын тула, үгышье һаа, нимэ аюулай хойшолоные дары усадхахын тула; гэнтын аюулые, хин һааталгын гаралые гүрэнэй гү, али нинтын зөөриин хэзороло гү гуталталые урид зайсуулхын тула, мүн имагта шухала бусадшье ушарта, тэрэшэлэн ажалдаа үгы байһан хүдэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын ороондо хүдэлүүлхын тула тиигэжэ ондоо ажалда оруулхада болоно. Ажалдаа үгы байһан хүдэлмэрилэгшын ороондо ондоо ажал хэхэ болзорынь календарна жэлэй турша соо нэгэ нараһаа дээшэ гараха ёһогүй.

Хин һааталгын гарахада хүдэлмэришэд болон алба хаагшадые мэргэжэл, шадабарярнь тэрэл предприяти, эмхи зургаан, организацидань тус һааталгын бүхы үе соо ондоо ажалда оруулха, үгышье һаа, тэрэл нютагайнгаа ондоо предприяти, эмхи зургаан, организацида нэгэ нара хүрэтэр болзор соо ажалда оруулха байна. Хин һааталгын гараһан ушарһаа доогуур түлбэритэй ажалда оруулагдахадаа, нормоо дүүргэдэг ажалшад ба алба хаагшад түрүүшынгээ хүдэлмэриин дунда зэргын салин абажа байха, харин нормоо дүүргэдэггүй гү, али хүдэлһэн сагай хэмжээгээр түлэгдэдэг ажалда оруулагдаһан хүдэлмэришэд ба алба хаагшад хуулиар тогтоогдомол салингаа абажа байха юм.

Хин һааталгын гарахада хүдэлмэ-ажалдаа үгы байһан хүдэлмэрилэгшын ороондоо даб дээрэ ондоо хүнине эльгээхэ ушарай гараа һаа, мэргэжэлтэй хүдэлмэришэд, алба хаагшадые хара хүдэлмэридэ оруулжа болохогүй.

Статья 15. Ажалай договорые болюулха үндэһэ баримтанууд

Ажалай договорой болюулагдаха үндэһэ баримтанууд гэбэл нимэ:

1) хоёр талынхидай хэлсээнэй ёһоор;

2) ажалай харилсаае алишье талынхинай болюулха эрилтэ таһан. Харин нормоо дүүргэхэ гээшэ бүхы ажалшадай, алба хаагшадай уялга мүн.

Статья 3. Колхозой гэшүүдэй ажалые гуримшуулга

Колхозой гэшүүдэй ажалые колхозуудай уставууд гуримшуулдаг. Тиимэ уставууд колхозой Жэшээ-тэ уставай үндэһөөр тааруулан, мүн ССР Союзай, союзна республикануудай баталһан, колхозуудта хабаатай хуулиин үндэһөөр абтадаг байна.

Статья 4. ССР Союзай, союзна республикануудай ажал тухай хуули

ССР Союзай, союзна республикануудай ажал тухай хуули тус үндэһэ һууриһаа, мүн энээнэй ёһоор баталагдаха ССР Союзай ажалай ондоошье хуулиһаа, союзна республикануудай ажал тухай хуулиин кодекснуудһаа, ажалай бусад хуулинуудһаа бүрдэнэ.

Тус Үндэһэ һууриин хараалһан асуудалнуудаар хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай ажалые:

ССР Союзай хуули;

ССР Союзай болон союзна республикануудай хуули;

Союзна реслубликануудай хуули гуримшуулха байна.

Хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай ажалые гуримшуулха талаар ССР Союзай болон союзна республикануудай шидхэхэ асуудалнуудые тус Үндэһэ һууриин 107-дохи ба бусад статьянууд тодорхойлон заана.

Хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай ажал тухай тус Үндэһэ һуури дотор хараалагдаагүй асуудалнуудые ССР Союзай, союзна республикануудай хуули гуримшуулха юм.

Статья 5. Ажал тухай хуулида тааралгүй ажалай договорой хэлсээе буруу гэжэ тоолохо

Хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай байдалые ажал тухай ССР Союзай болон союзна республикануудай хуулинихида орходоо муу болгохо ажалай договорой хэлсээе гү, али тус хуулида мүн ондоогоорые тааралгүй хэлсээе буруу гэжэ тоолохо.

Бүлэг IV

ХҮДЭЛМЭРИИН САГ БА АМАРАЛТЫН САГ

Статья 21. Хүдэлмэриин сагай юрын хэм

Предприяти, эмхи зургаан, организациннуудта хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадай хэдэг хүдэлмэриин сагай юрын хэм неделидээ 41 часһаа үлүү гараха ёһогүй. Экономическа ба бусад шухала һайн байдалтай болохо бүримнай хүдэлмэриин улам баһа неделидэ орогдохо юм.

Статья 22. Хүдэлмэриин сагай бага болгогдоһон хэм

Хүдэлмэриин сагай бага болгогдохо хэм нимээр тогтоогдоно:

1) 16-һаа 18 хүрэтэр наһатай хүдэлмэришэд ба алба хаагшад неделидээ 36 час, 15-һаа 16 хүрэтэр наһатайшуул (74-дэхи статья) — неделидээ 24 час;

2) бэедэ муу хүдэлмэри хэдэг хүдэлмэришэд ба алба хаагшад неделидээ 36 часһаа дээшэ ажаллаха байна.

Энээнһээ гадна, ганса нэгэн категориин ажалшадай (багшанар, врачнууд ба бусад) хүдэлмэриин сагай бага болгогдоһон хэмые ССР Союзай хуули тодорхойлон тогтоодог юм.

Статья 23. Хүдэлмэриин таба, зургаан үдэртэй неделе ба үдэр бүри хэхэ ажалай хэм

Хүдэлмэришэд ба алба хаагшадта амаралтын хоёр үдэртэй, хүдэлмэриин табан үдэртэй неделе тогтоогдоно. Хүдэлмэриин табан үдэртэй неделидэ үдэр бүриин хүдэлмэриин (халаанай) хэмые ажалай дотоодын дүримөөр гү, али халаанай графигаар тодорхойлдог. Тиимэ дүрим, графигые баталхадаа администраци хүдэлмэриин неделиин тогтоогдомол хэм сахижа (2-дохи ба 22-дохи статьянууд), профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедтэй зүбшэн хэлсэжэ батална.

Хүдэлмэриин табан үдэрэй неделе хэрэглэжэ болохогүй үйлэдбэритэй ба ажалтай предприятинуудта, эмхи зургаануудта, организациннуудта амаралтын нэгэ үдэртэй, ажалай зургаан үдэртэй неделе тогтоогдоно. Хүдэлмэриин зургаан үдэртэй һаа, неделидээ 41 час хүдэлхэ нормотой байбал, үдэр бүриин ажалай хэм 7 часһаа үлүү гараха ёһогүй, неделидээ 36 час хүдэлхэ нормотой байбал, үдэр бүриин ажалай хэм 6 часһаа үлүү гарахагүй, неделидээ 21 час хүдэлхэ нормотой байбал, үдэр бүриин ажалай хэм 4 часһаа үлүү гараха ёһогүй.

Статья 24. Һайндэрэй ба амаралтын үдэрэй урдахана хэгдэхэ ажалай хэм

Тус үндэһэ һууриин 22-дохи статья дотор заагдаһан хүдэлмэришэд ба алба хаагшадһаа бэшэ ушарнуудта, һайндэрэй урдахана (31-дохи статья) хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадай хэхэ ажалай хэм хүдэлмэриин табаншье, зургааншье үдэр ажаллаха неделитэй байгаа һаа, нэгэ часаар хороогдоно. Зургаан үдэр ажаллаха неделитэй байбал, амаралтын үдэрэй урдахана хэгдэхэ хүдэлмэриин хэм 6 часһаа үлүү гараха ёһогүй.

Статья 25. Һүнийн сагта хэгдэхэ ажалай хэм

Һүнийн сагта ажал хэхэдэ, хүдэлмэриин (халаанай) тогтоогдоһон саг нэгэ часаар хороогдоно. Хүдэлмэриинь сагые бага болгохо гэжэ хараалагдаһан (22-дохи статьягай нэгэдэхи хубиин 2-дохи пункт ба хоёрдохи хуби) хүдэлмэришэд ба алба хаагшадта энэ дүрим хабаадахагүй юм.

Үйлэдбэриин байдалай ёһоор шухала болоо һаань, жэшээлбэл, таһалдуулашагүй үйлэдбэриэй газарта, мүн амаралтын нэгэ үдэртэй, ажалай зургаан үдэртэй халаанай хүдэлмэритэй газарта һүнийн сагта ажаллаха хэм үдэрэйнгитэй адли байха юм.

Үдэшын 10 часһаа эхилээд, үглөөнэй 6 час хүрэтэрхи саг һүнийн саг гэжэ тоологдоно.

Статья 26. Хүдэлмэриин хүсэд бэшэ саг

Ажалда абахадаашье, мүн хойшодоошье хүдэлмэришэнэй, алба хаагшын ба администрациин хоорондо хэлсэһэнэй ёһоор, хүдэлмэриин хүсэд бэшэ үдэр гү, али хүдэлмэриин хүсөд бэшэ неделе тогтоожо болохо юм. Энэ ушарта ажалыень түлэхэдөө хүдэлмэри хэһэн сагайнь гү, али дүүргэһэн нормынь хэмжээгээр түлэхэ байна.

Статья 27. Хэмһээ үлүү саг соо хэгдэхэ ажалые хизаарлаха

Хэмһээ үлүү саг соо ажал хүүлэжэ юрэ болохогүй юм.

Администраци хадаа союзна республикануудай хууляар хараалагдаһан имагта шухала ушартал хэмһээ үлүү саг соо ажал хүүлэжэ болохо байна. Имагтал профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй зүбшөөлөөр хэмһээ үлүү саг соо ажал хүүлэхэдэ болохо юм.

Хүдэлмэришэн гү, али алба хаагша хэмһээ үлүү саг соо ажал хэхэдээ, хоёр үдэрэй туршада дүрбэн часһаа дээшэ, жэлдээ 120 часһаа дээшэ ажаллаха ёһогүй.

Статья 28. Хүдэлмэриин сагые дүн хамта дээрэнь тодорхойлон хараадаа абалга

Тусгаар янзын эрхэ байдалтай үйлэдбэриин (ажалай) хүдэлмэриин сагые дүн хамта дээрэнь тодорхойлон хараадаа абалга ёһоор хараалагдаһан бусад нуудта), амаралтын үдэр, һанайнь түлөө хоёр дахи түлэгдэдэг.

Статья 31. Һайндэрнүүд

Предприяти, эмхи зургаан, организациннууд нимэ һайндэр ажаллахагүй:

январиин 1 — Шэнэ жилэй;

мартын 8 — Улаан эхэнэрнүүдэй үдэр,

Майн 1, 2 — Улаан ажалшадай наналаа нэгдэлтэй үдэр,

майн 9 — Илалтын үдэр,

ноябриин 7, 8 — Агуу октябриин социалис революци баяр,

декабриин 5 — СССР-эй Конституциин үдэр.

Үйлэдбэриин-техническэ ба ганаар зогсоожо болохо хүдэлмэринүүдые (таһалдуулашагүй гөөр ажалладаг предприятинууд, эмхи зургаанууд, организациннууд), эмхи зоноо хангаха ба хэрэгтэй хүдэлмэришэдтэ мүн тэрэшэлэн зайнабариин ашаа тээхэ, буулгаха хэрэгтэй ажалладаг хүдэлмэришэдтэ ба амаралтын үдэрнүүдтэ хүүлэхо байна.

Статья 32. Жэл бүриин амаралта

Бүхы хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадта жэл бүри амаралта тэдэг. Тэрэ үедэнь хүдэлмэриин (тушаалынь), дунда хэмжээнэй салин хүлһэн хуушаараа олгогдоно байна (33-дахи, 34-дахи статьянууд).

Амаралта үгтэхэ ээлхэ ба администраци профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедтэй зүбшэжэ тогтоодог.

Амаралта абаагүй хүдэлмэришэнэй гү, али алба хаагшадта гаргуулһанһаа бэшэ, амаралтын орондоо өөрынь түлэжэ болохогүй.

Статья 33. Амаралтын хугацаа соо үргэлжэлхэ хэм

Хүдэлмэриин 15 үдэрһээ бэшэ амаралта хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадта жэл бүри тэдэг, байн байн саашаа удаан саг соо амаралта ашаглаһан юм. Жэл бүриин амаралта хэдэ соо үргэлжэлхэ ба ССР Союзай хуули тодорхойлдог.

Арба найман наһанһаа доошо хүдэлмэришэд ба алба хаагшад нэгэ календарна һарын дотор жэлһээ жэлдэ үгтэдэг.

Статья 34. Нэмэжэ амаралта

1) Бэедэ муу ажал хийдэг хүдэлмэришэдтэ ба алба хаагшадта

2) арадай ажахын зайнабариинуудта ажалладаг ба сал предприяти, организациннууд ба удаан хүдэлһэн хүдэлмэриин ба алба хаагшадта;

3) ажалай тогтоогдомол хугацаатай хүдэлмэрилэгшэдтэ

4) Холын хойто зүгэй нуудта, мүн эдэнтэй адли ажалладаг хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадта

5) хуулиин ёһоор хараалагдаһан бусад ушарнуудта жэл бүри амаралта нэмэжэ үгтэхэ ба амаралта нэмэжэ үгтэхэ ба

Статья 35. Салин хүлһэн хэлэгдүүгөөр үгтэхэ амаралта

Гэр бүлын байдалай ба хүндын шалтагаанаар адли ажалладаг ба алба хаагшадта, өөрынь хүсэлтэй, барилгаанай үндэһөөр, салин хүлһэн түлөөгүй амаралта бүриин болзор соо үгэжэ шадаха юм.

Бүлэг V

САЛИН ХҮЛҺЭН, СОХОМ НАЙДУУЛГА БА КОМПЕНСАЦИ

Статья 36. Ажалай зэргээр түлэлгэ. Салингай эгээн бага хэмжээн.

ССР-эй Конституциин үндэһөөр хүдэлмэришэдэй болон алба хаагшадай хэһэн ажалынь тоо, шанарайнгаа зэргээр түлэгдэдэг. Эрэ эмын, наһанай бага ехын, арһа, яһанай илгаануудһаа шалтаалан, ажалай түлбэриие ямараашье бага болгохо ябадал хоригдоно.

Хүдэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын һарын салин хүлһэнэйнь гүрэнэй тогтооһон эгээн бага хэмжээнэй салингаа бага байха ёһогүй.

Статья 37. Салингые гуримшуулга. Хуулита ёһоной салин хүлһэ тогтоолго

Салин хүлһые гүрэмнай профессиональна союзуудай хабаадалгатайгаар гуримшуулдаг.

Хүдэлмэришэдэй ажалыень центртэ баталагдаһан хуулита ёһоной тарифна салин хүлһэнэй үндэһөөр түлэдэг. Хэгдэжэ байгаа хүдэлмэриинүүдые ямар нэгэн тусгаар ёһоной тарифна разрядта оруулхадаа, мүн хүдэлмэришэдтэ мэргэжэлэй разряд олгоходоо, предприятиин, организациин администраци хадаа тариф, мэргэжэл тодорхойлон тайлбарилһан справочнигай үндэһөөр, профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедтэй зүбшэн хэлсэхэ зэргэтэй.

Алба хаагшадай ажалые центртэ баталагдаһан тушаалай салингай схемын үндэһөөр түлэдэг. Алба хаагшадай тушаалай салингые предприятиин, эмхи зургаанай, организациин администраци хүдэлмэрилэгшын тушаал, мэргэжэлэй ёһоор тогтоодог.

Хүшэр хүндэ ажал, бэедэ муу хүдэлмэри хэхэдэ, шэрүүн муу уларилтай газарта хүдэлхэдэ ажалай дээгүүр түлбэри тогтоогдодог.

Статья 38. Ажалай түлбэриин гурим

Хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадай ажалые хүдэлһэн сагайнь болон хэһэн ажалайнь зэргээр түлэдэг.

Үйлэдбэриин түсэб дүүргэхэ ба үлүүлэн дүүргэхэ хэрэгтэ, үйлэдбэриин ашаг, олзо дээшэлүүлхэ, ажалай бүтээсэ ехэ болгохо, хүдэлмэриин шанар һайжаруулхада, ажалай зөөриеэ алмаха хэрэгтэй мэриишэд болон алба хаагшадта, улам бүри ормашуулхын тула, һайнаар хүдэлһэн саг соогоо ба абалгатай ба хэһэн ажалайнь түлөө шан абалгатай байха юм.

Предприятиин, организациин, министраци профессиональна союзай фабрична, заводской, комитедтэй зүбшэжэ, хүдэлмэрилэгшэдтэ ашаг олзын ашаар бэлэг дүүргэн гаргагдан үлдэдэг байха юм. Шагналай хэмжээ, дорхойлходо хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшын ажалай үр дүнгынь, мүн предприятида, организацида тэрэнэй таһалгаряагүй хүчинлэгшэн сагынь, хараада байна.

Статья 39. Бүтээсэн нормо (гаргаһан сагай нормо), хэмжээн нормо, тоогой хэмжээн ба ажалые сэгнэлгэ

Бүтээсэн нормые (гаргаһан сагай нормо), хангалгын нормо, хүдэлмэришэдэй ба алба хаагшадта тоогой хэмжээе тодорхойлохо, никын хүгжэлтын, хэмжээнэй ба үйлэдбэриие эмхидхэлэй хэмжээн, мүн хүдэлмэриин нэгдүй дүршэл хараада абтадаг байна. Ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ техническэ, ажахын болон хэлэй хэмжээ ябуулгануудай, үйлэдбэридэ нэбтэрүүлэгдэн хэрэгтэй тудам эдэ нормонууд ба хэмжээнүүдынь шэнэдхэгдэн һалгаһан байха. Нормонууд болон хэмжээнүүдые предприятиин, эмхи зургаанай, организациин администраци, профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедтэй зүбшэн хэлсэжэ нэбтэрүүлдэг ба нэгэ харадаг байха юм.

ССР СОЮЗАЙ, СОЮЗНА РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ АЖАЛ ТУХАЙ ХУУЛИИН ҮНДЭҺЭ ҺУУРИ

(Үргэлжэлэл. Эхниинь 2-дохи нюурта).

Адли тухэлэй худэлмэринүүд туташаа нэгэн адли гү, али типовой (ялгаринүүд хоорондын, һалбаринүүдай, тус тус эмхи зургаануудай) нормонууд болон хэмжээнүүдые тогтооходо болоно.

Ажалые хэһэн зэргээрнь түлэхэдээ, худэлмэриин тогтоогдон разрядай ёһоор, тарифна салин хүлһэнэй ба бүтээсын нормын (гаргаһан сагай нормын) үндэһөөр сэг мэтыень тогтоодог.

Худэлмэришэд ба алба хаагшадай ажалые худэлһэн сагайнь зэргээр түлэхэдөө, тэдэндэ даалгагдаһан станогуудые, агрегадуудые ажалгаха нормо тодорхойлдог, үгы ашаа, тусгаар үе соо үйлэдбэриин нормото даалгабари тогтоогдодог. Зарим нэгэн үйлгануудые гү, али худэлмэринүүдые бэелүүлхын тула худэлмэришэдэй ба алба хаагшадай тоогой хэмжээе тодорхойлжо болохо юм.

Статья 40. Хэмһээ үлүү саг соо нэгэн худэлмэриие түлэлгэ

Ажалые худэлһэн сагайнь зэргээр түлэхэдэ, хэмһээ үлүү саг соо нэгэн худэлмэри түрүүшын хоёр часай түлөө 1,5 дахин үнэтэйгөөр, удаадахи часуудайнь түлөө дөрөр дахин үнэтэйгөөр түлэгдэдэг байна.

Ажалые хэһэн зэргээрнь түлэхэдэ, зэрэгшэлэн хэһэн ажалайнгаа зэргээр ба худэлһэн сагайнгаа зэргээр абагаар худэлмэришэдэй нэгэ үндэн тарифна салин хүлһэнэй ба бүтээсэй нормо тогтоогдоһон арадай ажахын һалбаринуудыг хэмһээ үлүү саг соо хэһэн худэлмэриин түлөө ССР Союзай хуулиин тодорхойлһон хэмжээгээр нэмэжэ түлэдэг юм.

Статья 41. Һайндэрэй үедэ хэһэн худэлмэриие түлэлгэ

Һайндэртэ хэгдэһэн худэлмэри (31-дахи статьягай 2-дохи хуби) дөрөр дахин үнэтэйгөөр түлэгдэдэг.

Һайндэрэй үедэ худэлһэн худэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын дүраар тэрэзниие ондоо удэр амарулха.

Статья 42. Һүнимн сагта хэһэн худэлмэриие түлэлгэ

Һүнимн сагта хэһэн худэлмэри (35-дахи статья) дээгүүр хэмжээгээр түлэгдэдэг. Тэрэ хэмжээниинь ССР Союзай хуулиин ёһоор тодорхойлогдодог.

Статья 43. Нормо дүүргэгдэнгүй байхада, голодоһо гаргахада хэһэн ажалые түлэлгэ, хии һааталгын удэ ошоһон сагые түлэлгэ

Нормо дүүргэгдэнгүй байхада, голодоһон продукци бүтээхэдэ, үүн худэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын гэм эмэгүйгөөр хии һааталгын болоходо ажалыень ССР Союзай хуулиин тодорхойлһон хэмжээгээр түлэхэ.

Дурсагдаһан ушарнуудта һарын дотор болбол тогтоогдоһон эгээн ихэ салингай хэмжээнһээ доошо байха эзэргэгүй (36-дахи статья).

Худэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын гэмээр бүхыдөө гаргаһан голодоһо, мүн тэдэнэй гэмээр болоһон хии һааталгын саг соо гаргагдахэгүй. Худэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын зарим тэды гэмээр гаргагдаһан голодоһо хадаа гэтэһэн продукциеные хэр ашагшаар байһанһаань, боложо, хямаруулһан сэнгээр түлэгдэхэ юм.

Статья 44. Доогуур түлбэритэй ондоо худэлмэридэ ходо ажаллаһаар оруулагдахадаа хуушан саһиигаа абалга

Доогуур түлбэритэй ондоо худэлмэридэ ходо ажаллахаар худэлмэришэнэй гү, али алба хаагшын оруулагдахада тэрэ худэлмэриилэгдэ ондоо ажалда орохоһон үдэрһөө хойшо хоёр неделиин туршада хуушан салингаа дунда зэргынь хэмжээгээр абажа байха юм.

Статья 45. Салин түлэхэ саг болзор

Салин хүлһэн хахад һара бүриин нэгэнээ үсөөн бэшэ дахин түлэгдэхэ байна. Союзна реслубликануудай хуулиин үндэһөөр зарим категориин ажалшад ба алба хаагшадта салин түлэлгын ондоо болзор тогтоогдожо болохо юм.

Статья 46. Һүнгагдадаг тушаалда оруулагдахадаа худэлмэришэд ба алба хаагшадай сохом этигэхэ найдабарн

Түрэнэй зургаануудта, мүн партийна, профсоюзна, комсомольско, кооперативна болон ниитын үсэг организацинуудта худэлхын тула һунгагдадаг тушаалда һунгагдаһан оруулагдаһан дээрэһээ ажаллаһаа сүлөөлэгдэнэн худэлмэришэд ба алба хаагшадые һунгагдадаг тушаалайнь эрхэ түлөөлгын дүүрэйн хойно хуушан ажалдань (тушаалдань) оруулха, тэрэ ажаллаһайнь үгы байбал, худэлмэрилэгшын зүбшөөлөөр тэрэл гү, али ондоо предприятида, эмхи зургаанда, организацида аб адли ажал (тушаал) үгтэхэ байна.

Статья 47. Түрэнэй гү, али ниитын уялгануудые дүүргэхэ үедөө худэлмэришэд ба алба хаагшадай сохом этигэхэ найдабарн

ССР Союзай хүсэндөө байгаа хуулиин үндэһөөр түрэнэй гү, али ниитын уялгануудые худэлмэриин сагта дүүргэжэ болохо юм һаань, эдэ уялгануудаа бэелүүлхэ үедэнь худэлмэришэд ба алба хаагшадай худэлдэг ажалынь (тушаалынь), мүн дунда жэшээгээр абадаг салингынь сохом хуушаараа үлэхэ байна.

Бүгэдэ ниитын сэрэгэй албанай уялга тухай СССР-эй хуулиин ёһоор хараалагдаһан уялгануудые бэелүүлгэдэ хабаадуулагдаха үедэ худэлмэришэд ба алба хаагшадта тэрэ хуулиин үндэһөөр сохом найдабари ба хүнгэлэлтэ үгтэхэ юм.

Статья 48. Командировкодо эльгээгдэхэдээ, ондоо һуурин нютагта худэлмэридэ оруулагдахадаа компенсаци абаха сохом найдабари

Албан хэрэгээр командировкодо гараа һаа, ондоо һуурин нютагта ажаллахын тула худэлмэридэ томилогдоо һаа, абтаа һаа гү, али эльгээгдээ һаа, худэлмэришэд ба алба хаагшад энээнтэй холбоотойгоор гаргашалһан мүнгээ бусааха ба ондоошье компенсаци абаха эрхэтэй.

Командировкодо эльгээгдэһэн худэлмэрилэгшэдэй ажалынь (тушаалынь), дунда зэргын хэмжээнэй салингынь командировкодо ябаһан бүхы үе соонь хуушаараа үлэхэ байна.

Статья 49. Предприятида эмхи зургаанда, организацида хохидол ушаруулһанайнь түлөө худэлмэришэнние ба алба хаагшые материальна харюусалгада хабаадуулха сохом найдабари

Ажалайнгаа уялга дүүргэжэ байтараа өөнэдынгөө гэмээр предприятида, эмхи зургаанда, организацида хохидол ушаруулһан худэлмэришэд ба алба хаагшад энээнэйнгээ түлөө бодото ушаруулһан хохидолойнгоо хэмжээгээр материальна харюусалгада хабаадуулагдаха, гэбэшье энэ яла түлбэринь һарадаа абадаг тарифна салин хүлһэнэйнь гурбанай нэгэ хубиһаа үлүү байха ёһогүй.

Имагтал ССР Союзай хуули дотор заагдаһан ушарнуудтал һарынь тарифна салин хүлһэнэй гурбанай нэгэ хубиһаа дээшэ хэмжээнэй, зүгөөр ушаруулһан бүхы хохидолойнь үнэ сэнгһээ дээшэ бэшэ хэмжээнэй материальна харюусалгада хабаадуулжа болохо юм.

Тус статьягай нэгэдэхи хубида хараалагдаһан хэмжээгээр хохидолдо оруулһан гарзыень худэлмэрилэгшын зүбшөөлөө үгэжэ бэшэһэн мэдүүлгын бии байгаа һаа, предприятиин, эмхи зургаанай, организациин захиралтаар салингһаань даража тэхэрюулхэ хэрэгтэй. Худэлмэрилэгшын гараа хохидол ушаруулһан тухай мэдэгдэһэн үдэрһөө хойшо хоёр неделиһээ сааша болонгүйгөөр администрацин болбол салингһаань даража абаха тухай захиралта үгэхэ эрэгтэй. Худэлмэрилэгшын зүбшөөһэн мэдүүлгэ бэшээгүй һаа, салингһаань даражагүй ба хохидол ушаруулһан гарзыень тэхэрюулхэ тухай асуудалые администрацин бариһан мэдүүлгын үндэһөөр районно (городской) арадай сүүд хаража үзэхэ.

Бэшэ ондоо ушарнуудта администрацин болбол районно (городской) арадай сүүдтэ хандан нэхэбэри хэжэ, гарза хохидолоо гэдэргэнь бусаадаг байха юм.

Статья 50. Салин хүлһэнһөө даража абалгые хизаарлалга

Ималгал ССР Союзай, союзна республикануудай хуулиин ёһоор хараалагдаһан ушарнуудта салин хүлһэнһөө дарахада болохо байна.

Салин түлэхэ бүхэндэ абтаха бүхы даралгануудай ниитэ хэмжээниинь худэлмэришэндэ гү, али алба хаагшада үгтэхэ салингайнь хорин процентһээ дээшэ байхагүй, ССР Союзай, союзна республикануудай хуулиин үндэһөөр тусхайта хараалагдаһан ушарнуудта—табин процентһээ дээшэ байхагүй юм.

Сүүдэй шиидхэбэриин бэелүүлэгдэхэ хэдэн документнүүдэй үндэһөөр салингһаань дарахада, худэлмэришэдтэ гү, али алба хаагшадта табин процент салингынь хабашье үлэхэ ёһотой.

Тус статьягай хоёрдохи ба гурбадахи хубинуудаар тогтоогдоһон хизаарлалтанууд хадаа заһаруулгын худэлмэри хэжэ байха үедэнь салин хүлһэнһөөнь даража абалгада хабаадахагүй юм.

Ажалһаа гарахада үгтэдэг тэдхэмжэһээ, компенсациин мүнгэнһөө ба хуулиин үндэһөөр абтаха зэргэгүй ондоошье түлбэринүүдһээ даража болохогүй юм.

Бүлэг VI

АЖАЛАЙ ЖУРАМ

Статья 51. Худэлмэришэд ба алба хаагшадай уялга

Худэлмэришэд ба алба хаагшад хадаа үнэн сэхээр ажаллахаа, ажалай журам сахиха, администрацин захиралтые саг соонь, зүбөөр дүүргэхэ, ажалай бүтээсэй дээшэшүүлхэ, продукцнин шанар һайжаруулха, технологиин журамые, ажалай аюулгүй байдалай талаар, аюулгүйн техникын талаар, мүн үйлэдбэриин ариг сэбэр байдалай талаар табигдадаг эрилтые сахиха, социалис зөөрние гамнан бэхижүүлхэ уялгатай.

Статья 52. Ажалай журамые хамгалга

Предприятинууд, эмхи зургаанууд ба организацинуудтахи ажалай журамые худэлмэридөө ушар ёһо мэдэжэ хандалгын ашаар, ойлгуулгын аргаар, мүн тэрэшэлэн үнэн сэхээр ажаллаһанай түлөө хөдөлмөрлөгшын ашаар хангадаг. Ажал хэрэгтээ халирхай муугаар хандадаг зарим нэгэн худэлмэрилэгшэд ушаа шухала болоһон партань администрацин болон ниитын зүгһөө нүлөөлгын хэмжээнүүд абтаха байна.

Статья 53. Администрацин уялга

Предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай администраци хадаа худэлмэришэдэй болон алба хаагшадай ажалые зүбөөр эмхидхэхэ, ажалай бүтээсэй дээшэшүүлхэ эрхэ байдал бии болгохо, ажалай болон үйлэдбэриин журам хангаха, ажал тухай хуулие, ажалай аюулгүй байдал хамгаалха дүримүүдые сэхэ шуудсахиха, худэлмэрилэгшэдэй хэрэгтэй хэмжэ, эрилтэнүүдтэ анхаралтайгаар хандаха, тэдэнэй ажалай эрхэ байдалые болон ажаһуудалые һайжаруулха уялгатай.

Статья 54. Ажалай дотоодын гурим сахиха дүримүүд. Журам тухай уставууд

Предприятинууд, эмхи зургаанууд болон организацинуудта сахигдаха ажалай гуримые ажалай дотоодын гурим сахиха дүримүүдэй ёһоор тодорхойлдог. Иимэ дүримүүдые администраци болбол тусхайта ёһоор баталагдаһан типовой дүримүүдэй үндэһөөр профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедтэй зүбшэжэ тодорхойлон тогтоодог.

Арадай ажахын эрим һалбаринуудай ганса нэгэн категориин худэлмэришэд ба алба хаагшад тушаа журам тухай уставууд хэрэглэгдэдэг байна.

Статья 55. Ажалдаа амжалта туйлаһанай түлөө урмашуулга.

Ажал хэхэ уялгаяа жэшээтэ һайнаар дүүргэнэнэй түлөө, социалис мүрысөөндэ амжалта туйлаһанай түлөө, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлһэнэй түлөө, продукциин шанар һайжаруулһанай түлөө, удаан саг соо һайнаар худэлһэнэй түлөө, ажалдаа шэнэ үүсхэл гаргаһанай түлөө, мүн бусад амжалтануудые худэлмэридөө туйлаһанай түлөө нимэ урмашуулгануудые хэрэглэхэ:

1) баясхалан хүргэхэ;
2) шан үгэхэ;
3) үнэтэ бэлэгээр шагнаха;
4) хүндэлэлэй грамотаар шагнаха;
5) Хүндэлэлэй дэбтэртэ, Хүндэлэлэй самбарта бэшэхэ.

Ажалай дотоодын гурим сахиха дүримүүдэй ба журам тухай уставуудай ёһоор, мүн бусадшье урмашуулгануудые хараалхада болохо юм. Администраци болбол профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедүүдтэй хамта гү, али зүбшэн хэлсэжэ урмашуулга бэелүүлнэ.

Ажал хэхэ уялгаяа амжалтатай һайнаар, үнэн сэхээр дүүргэдэг худэлмэришэд ба алба хаагшад социально-культурна болон байра байдалай хангалгын талаар түрүүшын эелжээндэ бүлюу байдалда, хүнгэлэлтэдэ хүртэхэ юм (санаторидо, амаралтын гэртэ путёвко үгтэхэ, һайн гэр байратай болохо гэхэ мэтэ). Худэлмэриингөө талаар дээшээ дэбжэхэдэньшье тиимэ худэлмэрилэгшэдтэ булюу һайн байдал олгогдохо юм.

Ажалай онсо габьяатай байһан худлмэришэд ба алба хаагшадые урмашуулха, орден, медаляар, Хүндэлэлэй грамотаар, өнгэртэ зүүхэ значогоор шагнаха тухай, хүндэтэ нэрэ зэргэ олгохо тухай, тус мэргэжэлээр эрхим худэлмэрилэгшэ гэһэн нэрэ зэргэ олгохо тухай дээдэ зургаануудта һайшаан дурадхатдаха байна.

Статья 56. Ажалай журам эбдэһэнэй түлөө хэһээлгэ

Ажалай журам эбдэһэнэй түлөө предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай администраци нимэ хэһээлтэнүүдые хэрэглэхэ байна:

1) баясхалан хүргэхэ;
2) шан үгэхэ;
3) үнэтэ бэлэгээр шагнаха;
4) хүндэлэлэй грамотаар шагнаха;
5) Хүндэлэлэй дэбтэртэ, Хүндэлэлэй самбарта бэшэхэ.

Ажалай дотоодын гурим сахиха статьягай 3-дахи ба 4-дэхи пунктнууд).

Журам эбдэһэнэй түлөө харюусаха тухай хуулиин ёһоор, мүн журам тухай уставуудай үндэһөөр, зарим нэгэн категориин худэлмэришэд ба алба хаагшад тушаа бусадшье хэһээлтэнүүдые хараалхада болоно.

Администраци хадаа журам эбдэһэнэй түлөө хэһээлтэ хэрэглэхын орондо ажалай журам эбдэһэн тухай асуудалые нүхэдэй сүүдэй гү, али ниитын организацинн үзэмжэдэ дамжуулан табиха эрхэтэй.

Бүлэг VII

АЖАЛ ХАМГААЛАЛГА

Статья 57. Ажалай эмхэ һайн, усалтахаар бэшэ эрхэ байдал хангалга

Бүхы предприяти, эмхи зургаан ба организацинуудта ажалай эмхэ һайн, усалтахаар бэшэ эрхэ байдал бии болгодохо.

Ажалай эмхэ һайн, усалтахаар бэшэ эрхэ байдал хангалга предприяти, эмхи зургаан ба организацинуудай захиргаанда даалгагдана.

Захиргаан хадаа үйлэдбэри дээрэ гэмтэлгые уридшалан зайсуулхаар усалталгаһаа һэргылхэ мүнөөнэй хэрэгсэлнүүдые нэбтэрүүлхэ, худэлмэришэд болон алба хаагшадта профессиональна үбшэнэй хүрэлгые зайсуулхаар санитарно-гигиеническэ эрхэ байдал хангаха уялгатай.

Статья 58. Үйлэдбэриин байшангуудые, барилгануудые болон тэхэрэлгэнүүдые бодхоходоо, ашаглалгада үгэхэдөө ажал хамгаалха эрилтэнүүдые сахиха

Үйлэдбэриин байшангууд, барилганууд, түхеэрэлгэнүүд, технологическа онол арганууд ажалай эмхэ һайн, усалтахаар бэшэ эрхэ байдал хангаха ябадалда тааруу байха ёһотой. Газарай талмайе, үйлэдбэриин байшангуудые үрэ ехэтэйгээр хэрэглэжэ, түхеэрэлгэнүүдые зүбөөр ашаглалга, технологическа онол аргануудые эмхидхэлгэ, ажалай эрхэ байдалай хорото нүлөөнһөө худэлмэрилэгшэдые хамгаалга, үйлэдбэриин байшангуудые ба худэлмэриин һуриие санитарно-гигиеническэ нормонууд ба гуримда тааруугаар байлгаха, санитарно-ажаһуудалай байрануудые түхеэрхэ.

Үйлэдбэриин байшангуудые ба түхеэрэлгэнүүдые түсэблэхэдөө, барихадаа ба ашаглалгада үгэхэдөө ажал хамгаалха талаар гурим болон нормонууд сахигдаха зэргэтэй.

Статья 59. Ажал хамгаалха эрилтэнүүдтэ тааруугай предприятинуудые ашаглалгада үгэлгые хорихо

Хэрбээ ажалай эмхэ һайн, усалтахаар бэшэ эрхэ байдалай хангагдагүй байгаа һаань, нэгэшье предприяти, цех, участок, үйлэдбэри тушаан абтажа ба ашаглалгада үгтэжэ шадахагүй болоно.

Шэнэ ба һэльбэн заһагдаһан үйлэдбэриин барилгануудые гүрэнэй зүгһөө санитарна ба техническэ хиналта бэелүүлдэг органуудай, профсоюзуудай техническэ инспекциин, (статья 104) барилгые ашаглалгада үгэхэ предприятиин, эмхи зургаанай профессиональна союзай фабрична, заводской комитедэй, месткомой зүбшөөлгүйгөөр ашаглалгада үгтэжэ шадахагүй байна.

Статья 60. Ажал хамгаалха талаар захиргаанай уялгатаар дүүргэхэ гурим

Предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай захиргаан хадаа худэлмэриин бүхы һуринуудые техническэ талаарнь ёһотойгоор үе тухеэрэлгые хангаха, тэдэндэ ажал хамгаалха гуримда (усалталгаһаа һэргылхэ гуримуудта, санитарна нормонууд, гуримуудта ба бусадта) тааруугаар ажал хэхэ эрхэ байдал бии болгохо. Иимэ гуримүүд (арадай ажахын бүхы һалбаринуудта аб адли гү, али һалбари хоорондын) СССР-эй Министрнүүдэй Советдээр гү, али тэрэнэй даалгабариар ВЦСПС-тэй суг гү, али тэрэнтэй зүбшэжэ гүрэнэй бусад органуудаар баталагдаха байна.

Ажал хамгаалха талаар һалбаринуудай гурим ба нормонууд тогтооһон гуримай ёһоор министерствнүүдээр, зургаануудаар, гүрэнэй хиналтын органуудаар (статья 104) профессиональна союзуудай зохихо центральна комитедүүдтэй хамта гү, али зүбшэгдэжэ баталагдаха.

Ажалай аюулгүй эрхэ байдал хангахын тулада худэлмэри хэхэ үедэ сахиха ёһотой эрилтэнүүдэй гуримууд соо үгы байгаа һаань, предприятиин, эмхи зургаанай, организацинн захиргаан профессиональна союзай фабрична, заводской комитедтэй, месткомтой зүбшэжэ ажалай аюулгүй эрхэ байдал хангахаар хэмжээнүүдые абадаг байха.

Усалталгаһаа һэргылхэ, үйлэдбэри дээрэ ариг сэбэрые сахиха, гал түймэрһөө һэргылхэ ба ажал хамгаалха бусад гуримуудые сахиха талаар худэлмэришэдтэ, алба хаагшадта заабари үгэхэ, тэрэшэлэн ажал хамгаалха талаар инструкциануудай бүхы эрилтэнүүдые худэлмэрилэгшэдэй сахилгын хойноо саг үргэлжын хиналта хэжэ байха хэрэг захиргаанда даалгагдана.

Статья 61. Ажал хамгаалха талаар худэлмэришэд ба алба хаагшадай уялгата ёһоор дүүргэхэ инструкцинууд

Ажаллан худэлхэ, үйлэдбэриин байра байшангуудта соо, барилгын талмайнууд дээрэ бэсэ абажа ябаха гуримуудые тогтооһон ажал хамгаалха талаар инструкциие худэлмэришэд ба алба хаагшад сахиха уялгатай. Иимэ инструкцинуудые предприятиин, эмхи зургаанай, организацинн захиргаан профессиональна союзай фабрична, заводской комитедтэй, месткомтой хамта зохёохо ба баталха, Министерствэнүүд ба зургаанууд профессиональна союзуудай центральна комитедүүдтэй, харин шухала болоһон ушарта гүрэнэй хиналтын зохихо органуудтай (статья 104) зүбшэжэ, гол мэргэжэлэй худэлмэришэдтэ зорюулан ажал хамгаалха талаар типовой инструкцинуудые баталжа шадаха, Машина ба механизмуудые худэлгэхэдөө тогтоогдоһон эрилтэнүүдые худэлмэришэд ба алба хаагшад сахиха, тэдэндэ өөрыгөө хамгаалхын тулада үгтэһэн зүйлнүүдые хэрэглэхэ уялгатай.

Статья 62. Ажал хамгаалха талаар хэмжээ ябуулгануудые абаха шүнгэ зөөри

Ажал хамгаалха талаар хэмжээ ябуулгануудые абахын тулада тогтоогдоһон гуримаар мүнгэ зөөри ба шухала материалнууд үгтэхэ. Эдэ мүнгэ зөөри болон материалнуудые ондоо зорилгоор гаргашалга хоригдоно.

Захиргаанай ба фабрична профессиональна союзай заводской комитедэй, месткомой хоорондо баталагдаһан коллективна договороор гү, али ажал хамгаалха талаар баталагдаһан хэлсээнүүдээр дурсагдаһан мүнгэ зөөри ба материалнуудые гаргашалан хэрэглэхэ гурим тодорхойлогдохо.

Статья 63. Тусхай хубсаһа ба бэеэ хамгаалха бусад хэрэгсэлнүүдые үгэлгэ. Мылэ ба ариглан сэбэрлэхэ бусад зүйлнүүдые үгэлгэ

Хорото нүлөө үзүүлдэг ажал худэлмэришэдэ, тэрэшэлэн тусгаар температурна эрхэ байдалда гү, али муухай болгодог ябадалтай холбоотой ажал худэлмэри хэдэг худэлмэришэд ба алба хаагшадта тусхай хубсаһан, тусхай гутал, бэеэ хамгаалха бусад зүйлнүүд тогтоогдоһон нормоор түлөөһэгүйгөөр үгтэдэг байха.

Муухай болгодог ажалда худэлхэдэ тогтоогдоһон нормоор мылэ түлөөһэгүйгөөр үгтэхэ. Арһанда хорото нүлөө үзүүлжэ болохоор зүйлнүүдэй ушаржа магад ажал худэлмэришэд угаажа хаядаг, хорогүй болгон ариглан сэбэрлэдэг зүйлнүүд тогтоогдоһон нормоор түлөөһэгүйгөөр үгтэхэ.

Статья 64. Һү ба эмнэлгэ-һэргылэлгын, эдеэ хоол үгэлгэ

Хорото нүлөө үзүүлдэг эрхэ байдалтай ажалда ябадаг худэлмэришэд ба алба хаагшадта һү гү, али тэрээнһээ дуталдахаар бэшэ бусад эдеэ хоолой продуктнуудые тогтоогдоһон нормоор түлөөһэгүйгөөр үгтэхэ.

Тусгаар хоротой эрхэ байдалтай ажалда ябагшадта эмнэлгэ-һэргылэлгын эдеэ хоол тогтоогдоһон нормоор түлөөһэгүйгөөр үгтэхэ.

Статья 65. Зарим зэргын ажалай худэлмэришэд ба алба хаагшадые медицинскэ шалгалтада оруулжа байха

Хүшэр худэлмэридэ, хоротой гү, али аюултай эрхэ байдалтай ажалда ябадаг, тэрэшэлэн транспортын ябалгатай холбоотой худэлмэри хэдэг худэлмэришэд ба алба хаагшад даалгагдаһан худэлмэриие дүүргэжэ шадаха байныень тодорхойлхын, профессиональна үбшэнһөө һэргылхын тулада худэлмэридөө ороходоо даб дээрэ уялгата ба хирэ хирэ болоод медицинскэ шалгалтада орохо ёһотой.

Хүн зоной элүүрые хамгаалха зорилгоор эдеэ хоолой промышленностиин, ниитын эдеэ хоолой, худалдаа наймаанай предприятинуудай, водопроводно түхеэрэлгэнүүдэй, эмнэлгэ һэргылэлгын ба хүүгэдэй эмхи зургаануудай, тэрэшэлэн бусад зарим предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай, худэлмэрилэгшэд дурсагдаһан медицинскэ шалгалта гараха ёһотой.

Сатья 66. Бүри хүнгэн худэлмэридэ оруулалга

Бэеынгээ элүүрэй һуларһан дээрэһээ бүри хүнгэн худэлмэридэ орохо ушартай болоһон худэлмэришэд ба алба хаагшадые захиргаан хадаа тэдэнэй зүбшөөлөөр, медицинскэ тобшололдо тааралдахаар тиимэ худэлмэридэ саг зуурэ гү, али болзорыень хизаарлангүйгөөр оруулха уялгатай.

Бэеын элүүрэй байдалһаа уламжалан, бүри хүнгэн, бага түлөөһэтэй худэлмэридэ оруулагдаһан худэлмэришэд ба алба хаагшадта шэнэ ажалда орохоһон үдэрһөөнь хойшо хоёр неделиин турша соо урдынь дунда зэргын салин хүлһэн хуушан хэбээрээ үлөөгдэхэ, ССР Союзай ба союзна республикануудай хууляар хараалагдаһан ушарта урдын дунда зэргын салин хүлһэн доогуур түлөөһэтэй ажалда ябаһан бүхы үе соонь хуушан хэбээрээ үлөөгдэхэ гү, али гүрэнэй социальна, стархованиин талаар тэдхэмжэ үгтэхэ.

Статья 67. Худэлмэришэд ба алба хаагшадай бэеын элүүрые муудхажа гарзатуулһанай түлөө предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай материальна харюусалга

Ажалайнгаа уялгануудые дүүргэжэ байхадаа худэлмэришэд ба алба хаагшадай гэмтэжэ зэрэмдэг болоһоной гү, али бэеынгээ элүүрые ондоогооршье муудхааханай шалтагаанаар гарзатаһанай түлөө ССР Союзай ба союзна республикануудай хуулиин ёһоор предприятинууд, эмхи зургаанууд, организацинууд материальна харюусалгатай байха.

Бүлэг VIII

ЭХЭНЭРНҮҮДЭЙ АЖАЛ

Статья 68. Эхэнэрнүүдэй ажал хэрэглэлгын хоригдоһон худэлмэри

Хүшэр худэлмэридэ, хорото нүлөө үзүүлдэг эрхэ байдалтай худэлмэридэ, тэрэшэлэн зарим газар дорохи худэлмэриһөө (бар хүсэнэй бэшэ худэлмэриһөө гү, али ариг сэбэрэй ба ажаһуудалай талаар хангалгаһаа) бэшэндэ газар дорохи худэлмэридэ эхэнэрэй ажал хэрэглэлгэ хоригдоно.

Статья 69. Һүниин сагһаа үлүүгээр хэхэ худэлмэридэ эхэнэрнүүдэй ажал хэрэглэлгые ба тэдэнние командировкодо эльгээлгые хизаарлалга.

Һүниин ажалай онсо шухала болоһон арадай ажахын тиимэ һалбаринуудһаа бэшэндэ һүниин худэлмэридэ эхэнэрнүүдые хабаадуулжа болохогүй, харин һүниин худэлмэри саг зуурын хэмжээн байхаар зүбшөөгдэнэ.

Нарайлха эхэнэрнүүдые, хүхөөр үхибүүтэй эхэнүүдые, тэрэшэлэн нэгэ жэл хүрэтэр наһатай үхибүүтэй эхэнэрнүүдые һүниин сагай хүсэлмэридэ, сагһаа үлүүгээр хэхэ худэлмэридэ, амаралтын үдэр дүүргэхэ худэлмэридэ хабаадуулжа ба командировкодо эльгээжэ болохогүй.

Нэгэнһээ наймa хүрэтэр наһатай захиргаатай эхэнэрнүүдые сагһаа үлүүгээр хэхэ худэлмэридэ, тэдэнэй зүбшөөлгүйгөөр хабаадуулжа гү, али командировкодо эльгээжэ болохогүй.

Статья 70. Нарайлха эхэнэрнүүдые, хүхөөр үхибүүтэй эхэнүүдые, мүн нэгэ хүрэтэр наһатай үхибүүтэй эхэнэрнүүдые бүри хүнгэн худэлмэридэ оруулалга

Нарайлха эхэнэрнүүд врачнуудай тобшололой ёһоор нарайлха болоһон үе соогоо ондоо, бүри хүнгэн худэлмэридэ оруулагдаха, урда тээхи худэлмэриинь дунда зэргынь хүлһэн хуушан хэбээрээ үлөөгдэхэ.

Хүхөөр үхибүүтэй эхэнүүд, нэгэ хүрэтэр наһатай үхибүүтэй эхэнэрнүүд урдынгаа худэлмэри дүүргэхэ аргагүй болоод байгаа һаа, ондоо худэлмэридэ оруулагдаха, хүхөөр байха бүхы үедэнь гү, али үхибүүнэйнь нэгэ наһатай болохо хүрэтэр урдынь худэлмэриин дунда зэргын салин хүлһэн хуушан хэбээрээ үлөөгдэхэ.

Статья 71. Нарайлха ябалгын ба нарайлалгын талаар үгтэдэг амаралта

Нарайлха ба нарайлһан эхэнэрнүүдтэ нарайлхынь урда тээ табин зургаан календарна үдэрэй, нарайлһанайнь һүүлээр табин зургаан үдэрэй амаралта үгтэхэ, энэ үе соо түрэнэй социальна страхованиин шатаар тэдхэмжэ үгтэхэ. Хэрбээ ядалдажа нарайлһан гү, али хоёр ба тэрээнһээ олон үхибүү нэгэн доро түрэһэн ушарта нарайлалгын һүүлээр далан календарна үдэрэй амаралта үгтэхэ.

Нарайлха ябалгын ба нарайлалгын талаар амаралтаһаань гадна, эхэнэнтэ тэрэнэй мэдүүлгээр, үхибүүнэйнь нэгэ наһатай болотор нэмэлтэ амаралта түлөөһэтүйгөөр үгтэхэ.

Статья 72. Үхибүүгээ эдеэлүүлхын тулада үгтэдэг забһарлалга

Хүхөөр эхэнүүдтэ, нэгэ хүрэтэр наһатай үхибүүтэй эхэнэрнүүдтэ амархын ба эдеэлхын тулада үгтэдэг юрэнхы забһарлалгаһаа гадна, үхибүүгээ эдеэлүүлхын тулада нэмэлтэ забһарлалга үгтэхэ.

Эдэ забһарлалганууд гурбан часһаа ута бэшэ сагай үнгэрөөд байхада, тус бүридөө гуша минутаһаа бага бэшээр утатайгаар үгтэхэ.

Үхибүү эдеэлүүлхын тулада хэгдэһэн забһарлалганууд худэлмэриин сагта оруулагдаад, дунда зэргынь салин хүлһэнэй зэргээр түлэгдэхэ.

Статья 73. Худэлмэридэ лаб абтаха найдабари, нарайлха эхэнэрнүүдые, хүхөөр эхэнүүдые, мүн нэгэ хүрэтэр наһатай үхибүүтэй эхэнэрнүүдые ажалһаа сүлөөлэн гаргалгые хорилго

Нарайлха гү, али үхибүүгээ эдеэлүүлхэ ябадалтай холбоотой шалтаг баряад эхэнэрнүүдые худэлмэридэ абахаһаа арсаха ба тэдэнэй салин хүлһэ доошолуулха ябадал хоригдоно.

Нарайлха эхэнэрнүүдые, хүхөөр үхибүүтэй эхэнүүдые, нэгэ хүрэтэр наһатай үхибүүтэй эхэнэрнүүдые захиргаанай үүсхэлээр ажалһаань сүлөөлжэ болохогүй, эмхи зургаанай, предприятиин, организациин хүсэдөөр лэ усадхагдаһан ушарта ажалһаа гаргагдабашье, заатагүй ондоо ажалаар хангагдаха ёһотой.

Бүлэг IX

ЗАЛУУШУУЛАЙ АЖАЛ

Статья 74. Худэлмэридэ абахые зүбшөөгдэхэ наһан

Арбан зургаа наһа гүйсөөгүй хүнүүд худэлмэридэ абтахагүй.

Тусгаар ушарта профессиональна союзай фабрична, заводской комитедтэй, месткомтой зүбшэгдэжэ, 15 наһатай болоһон хүнүүд худэлмэридэ абтажа шадаха.

Статья 75. Арба найма гүйсөөгүй хүнүүдэй ажал хэрэглэлгын хоригдоһон худэлмэри

Арба найма наһа гүйсөөгүй хүнүүдые хүндэ хүшэр худэлмэридэ, ажалай хорото гү, али аюултай эрхэ байдалтай худэлмэридэ, тэрэшэлэн газар дорохи худэлмэридэ хэрэглэлгэ хоригдоно.

Статья 76. Арбан найма наһа гүйсөөгүй хүнүүдые медицинскэ шалгалтада оруулжа байхэ

Арба найма гүйсөөгүй үхы хүнүүд даб дээрэхи медицинскэ шалгалтада орохонойнгоо һүүлээр худэлмэридэ абтаха, сашадаа арба найма наһа гүйсэхэ хүрэтэрөө жэл бүхэндэ медицинскэ шалгалтада уялгата ёһоор ородог байха.

Статья 77. Арбан найма наһа гүйсөөгүй, удэр бүхэндэ богонидхогдоһон саг соо худэлдэг худэлмэришэд ба алба хаагшадай ажалай түлөөһэн

Арба найма наһа гүйсөөгүй, удэр бүхэндэ богони болгогдоһон саг соо худэлдэг худэлмэришэд ба алба хаагшадта удэр бүхэндэ хүсэд саг соо худэлдэг зохихо зэргын худэлмэришэд ба алба хаагшадта үгтэдэгэй шэнэн хэмжээтэй салин хүлһэн түлэгдэхэ.

Хэһэнэй зэргээр түлэдэг худэлмэридэ хабаадуулагдаһан арба найма наһа гүйсөөгүй худэлмэришэд ба алба хаагшадай ажал наһа гүйсэһэн худэлмэрилэгшэдэй хэһэнэйнь зэргээр тогтоогдоһон хэмжээгээр түлэгдэхэ, наһа гүйсэһэн худэлмэрилэгшэдэй удэр бүхэнэй худэлмэриин сагай утатай жэшэбэл, тэдэнэй удэр бүриин худэлмэриин сагай богони байһанай түлөө тарифна хэмжээндэнь нэмэлтэ түлөөһэ үгэлсэхэ.

Статья 78. Арба найма наһа гүйсөөгүй худэлмэришэд ба алба хаагшадые һүниин ба сагһаа үлүүгээр хэгдэдэг худэлмэридэ хабаадуулые хорилго

Арба найма наһа гүйсөөгүй хүнэр

ССР СОЮЗАЙ, СОЮЗНА РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ АЖАЛ ТУХАЙ ХУУЛИИН ҮНДЭҺЭ ҺУУРИ

(Түгэсхэл. Эхининь 2-хи, 3-дахи нюурнуудта).

Комиссиин шиидхэбэринүүд хоёр талын үгэеэ ойлголсолгоор абтадаг.

Статья 88. Ажалай асуудалаар гарадаг арсалдаануудые профессиональна союзуудай фабрична, заводской, местнэ комитедүүдэй хаража үзэлгэ

Ажалай асуудалаар гараһан арсалдаануудые хаража үзэдэг комиссида хоёр талын үгэеэ ойлголсоогүй байхадань ажалай асуудалаар гараһан арсалдаае профессиональна союзуудай фабрична, заводской, местнэ комитедүүд хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай мэдүүлгээр хаража үзэдэг, мүн энэ комиссиин гараһан шиидхэбэринүүдтэ хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай бариһан гомдолоор хаража үзэдэг. Фабрична, заводской, местнэ комитет комиссиин абаһан шиидхэбэрние хүсэндэнь үлөөжэ гү, али тэрэние болюулжа болохо, тиигээд арсалдаан тушаа тогтоол гаргажа болохо.

Профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитет хүсэндөө байгаа хуулида зүрюугээр абтаһан комиссиин шиидхэбэрние өөрынгөө үүсхэлээр гү, али прокуророй буруушаалгаар болюулдаг, тиигээд арсалдаан тушаа тогтоол гаргадаг.

Статья 89. Ажалай асуудалаар гарадаг арсалдаануудые районно (городской) арадай сүүдүүдтэ хаража үзэлгэ

Районно (городской) арадай сүүдүүдтэ ажалай асуудалаар гараһан арсалдаанууд нимэ ушарта харагдадаг гэбэл:

1) профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй гаргаһан тогтоолые зүбшөөгүй хүдэлмэришэд, алба хаагшадай бариһан мэдүүлгээр гү, али фабрична, заводской, местнэ комитедэй абаһан тогтоол хүсэндөө байгаа хуулида зүрюу гэжэ тоолоһон захиргаанай мэдүүлгээр;

2) профсоюзай эмхидхэлшэһээ, предприятиин, эмхи зургаанай, организациин хүтэлбэрилагшэһөө бүридэһэн ажалай асуудалаар гараһан арсалдаануудые хаража үзэдэг комиссиин шиидхэбэрние зүбшөөгүй байһан хүдэлмэришэд болон алба хаагшадай мэдүүлгээр гү, али энэ комиссида хоёр талын үгэеэ ойлголсоогүй байхада, тэрэшэлэн предприятида, эмхи зургаанда, организацида профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй болон профсоюзай эмхидхэлшын үгы байхада.

Тэрэннһээ гадна, ажалай асуудалаар гараһан арсалдаануудые хаража үзэдэг комиссида болон фабрична, заводской, местнэ комитедтэ хандалгаүйгөөр сэхэ районно (городской) арадай сүүдүүдтэ ажалай асуудалаар гараһан арсалдаанууд харагдажа үзэгдэдэг гэбэл:

1) предприятиин, эмхи зургаанай, организациин захиргаанай үүсхэлээр ажалһаа гаргуулһан хүдэлмэришэд, алба хаагшадай хүдэлмэридэнь һөөргэнь абаха гэһэн мэдүүлгээр харагдажа үзэгдэдэг, тусхай заабаряар (статья 94) хараалагдаһан тушаал эзэлжэ байһан хүдэлмэрилэгшэдэй арсалдаанууд энэндэ хабаагүй;

2) предприятида, эмхи зургаанда, организацида ушаруулһан хохидолыень хүдэлмэришэд, алба хаагшадта түлүүлхэ тухай захиргаанай мэдүүлгээр.

Статья 90. Ажалай асуудалаар гараһан арсалдаануудые шиидхэхын тула хандаха болзор тухай

Хүдэлмэришэд, алба хаагшад ажалай асуудалаар гараһан арсалдаануудые хаража үзэдэг комиссинуудта ямаршье сагта, хуушарһанай ямар нэгэн болзорой хизаарлалтагүйгөөр хандажа болохо, харин ажалһаа гаргаха тухай хэрэгээр—ажалһаа гаргаха тухай захиралтын гартань барюулагдаһан сагһаа хойшо нэгэ һарын турша соо районно (городской) арадай сүүдтэ хандажа болохо.

Предприятида, эмхи зургаанда, организацида ушаруулһан материальна гарза хохидолыень хүдэлмэрилэгшэдтэ түлүүлхэ асуудалаар захиргаанай сүүдтэ хандахын тулада нимэ болзор тогтоогдодог гэбэл:

1/ 49-дэхи статьягай нэгэдэхи хуби соо хараалагдаһан ушарнуудта — хүдэлмэрилэгшын ушаруулһан гарза хохидолые тодоруулһанһаа хойшо нэгэ һара;

2/ 49-дэхи статьягай хоёрдохи хуби соо хараалагдаһан ушарнуудта—хүдэлмэрилэгшын ушаруулһан гарза хохидолые тодоруулһанһаа хойшо нэгэ жэл.

Энэ статья соо тогтоогдоһон болзорнуудые хүндэтэ шалгагаанаар үнэргөөд байбалнь, сүүд энэ болзорнуудые дахин һунаажа болохо.

Статья 91. Хүдэлмэрндэнь һөөргэнь абалга

Хуулита үндэһэ баримтагүйгөөр ажалһаань гараһан гү, али ажалһаань гаргаха талаар тогтоогдомол гуримые хазагайруулһан ушарта, мүн хуули бусаар ондоо хүдэлмэридэ оруулһан ушарта хүдэлмэришэн гү, али алба хаагша ажалай асуудалаар гараһан арсалдаае хаража үзэдэг органоор хуушан хүдэлмэридөө һөөргөө абтаха ёһотой.

Статья 92. Ажалгүй байха баатай болоһон сагайнь түлөө түлэхэ түлбэри гэхэ гү, али доогуур түлбэритэй хүдэлмэри хэһэн сагайнь түлөө түлэхэ түлбэри

Хүдэлмэриһөө хуули бусаар гаргуулһан, тиигээд хуушан хүдэлмэридөө дахинаа абхуулһан хүдэлмэришэндэ гү, али алба хаагшада сүүдэй шиидхэбэреэр ажалһаа гаргуулһан үдэрһөө эхилээд, ажалгүй байха баатай болоһон сагайнь түлөө, зүгөөр гурбан һараһаа ехэ бэшэ сагайнь түлөө дунда зэргын салин олзонь түлэгдэдэг.

Хуули бусаар ондоо хүдэлмэридэ оруулагдаһан, тиигээд хуушан хүдэлмэридөө дахин абтаһан хүдэлмэришэндэ гү, али алба хаагшада ажалай асуудалаар гараһан арсалдаануудые хаража үзэхэ үедэ, органой шиидхэбэрээр гү, али тогтоолоор ажалгүй байха баатай болоһон сагайнь түлөө дунда зэргын салин олзо түлэгдэдэг гү, али бага түлбэритэй хүдэлмэри хэһэн саг соогоо абаһан салин олзынь ба хуушанайнь салин олзын хоорондо алгасалдаһан мүнгэн түлэгдэдэг.

Хуули бусаар ажалһаа гаргуулһан гү, али ондоо хүдэлмэридэ оруулагдаһан хүдэлмэрилэгшэдые һөөргэнь хүдэлмэридэнь оруулха тухай ажалай асуудалаар гараһан арсалдаа хаража үзэдэг органой шиидхэбэри гү, али тогтоол тэрэ дары бэслүүлэгдэхэ эзэргэтэй. Иимэ шиидхэбэриин гү, али тогтоолой дүүргэлтые захиргаанай хойшолуулаад байбалнь, шиидхэбэриин гү, али тогтоолой гаргагдаһан үдэрһөө хойшо тэрэниие дүүргэлтэ болгоһон үдэр хүртэтэр һаатуулагдаһан саг соо хүдэлмэрилэгшэдэ дунда зэргын салин хүлһэн гү, али салин хүлһэнэйнь алгасаһан мүнгэн түлэгдэдэг.

Статья 93. Хуули бусаар ажалһаань гараһан гү, али ондоо хүдэлмэридэ оруулһан тушаалта нюурта материальна харюусалга тохолго

Хүдэлмэрилэгшые хуули бусаар ажалһаань гараһан, ондоо хүдэлмэридэ оруулһан зэмэтэй тушаалта нюурта сүүд хадаа ажалгүй байха баатай болоһон сагайнь түлөө гү, али бага түлбэритэй хүдэлмэри хэһэн сагай түлөө мүнтэ түлэхэ болоһонтой дашарамдуулан, предприятида, эмхи зургаанда, организацида ушаруулһан гарза хохидолые түлэхэ уялга даалгадаг. Ажалһаань гараһан, ондоо хүдэлмэридэ оруулһан ябадалай хуулие эли бодо хазагайруулжа хэгдэнэн байбалнь гү, али хүдэлмэридэнь һөөргэнь абаха тухай сүүдэй шиидхэбэриин дүүргэлтые захиргаанай һаатуулаад байбалнь, нимэ уялга тохогдодог. Ушаруулһан гарза хохидолой хэмжээн тушаалта нюурай гурба һарын салин хүлһэнһөө ехэ байха эзэргэгүй.

Статья 94. Зарим мэргэжэлэй хүдэлмэрилэгшэдые ажалһаань гаргаха, ондоо хүдэлмэридэ оруулха асуудалнуудаар гарадаг арсалдаануудые хаража үзэхэ, мүн журам эбдэнэйнь түлөө тэдээндэ зэмэ тохохо гурим

Тусхай заабаряар хараалагдаһан тушаал даадаг хүдэлмэрилэгшэдые ажалһаань гаргаха, ондоо хүдэлмэридэ оруулха асуудалаар, мүн журам эбдэнэйнь түлөө тэдээндэ зэмэ тохохо асуудалаар гараһан арсалдаануудые мэдэл мэдэлэйнгээ гуримаар дээдэ зэргынь органууд хаража үзэдэг. Журам тухай уставуудай ёһоор журам сахилгын харюусалга даажа байдаг хүдэлмэрилэгшэдтэ журам эбдэнэйнь түлөө зэмэ тохохо асуудалаар гараһан арсалдаануд мүн лэ нимэ гуримаар хаража үзэгдэдэг.

Хуушан хүдэлмэридэнь хүдэлмэрилэгшые һөөргэнь абаһан ушарта мэдэл мэдэлэйнгээ гуримаар дээдэ зэргынь органой шиидхэбэреэр ажалгүй байха баатай болоһон саг соонь түлбэри түлэгдэдэг гэхэ гү, али бага түлбэритэй хүдэлмэри хэһэн саг соонь түлбэри түлэгдэдэг. Зүгөөр гурба һараһаа дээшэ сагай түлөө түлэгдэхэ ёһогүй. Тиихэ зуура, тус тустаа энэ үндэһэ һуурийн 92 ба 93-дахи статьянууд хэрэглэгдэдэг.

Бүлэг XII

ПРОФЕССИОНАЛЬНА СОЮЗУУД. ҮЙЛЭДБЭРИИЕ ХҮТЭЛБЭРИЛХЭ ХЭРЭГТЭ ХҮДЭЛМЭРИШЭДЭЙ, АЛБА ХААГШАДАЙ ХАБААДАЛГА

Статья 95. Профессиональна союзуудта орожо нэгэдэхэ хүдэлмэришэдэй, алба хаагшадай эрхэ

СССР-эй Конституциин ёһоор профессиональна союзуудта орожо нэгэдэхэ эрхэ хүдэлмэришэд ба алба хаагшадта олгогдодог.

Профессиональна союзууд өөһэдынгөө абаһан уставуудай ёһоор ажал ябуулгаяа эрхилдэг, гүрэнэй органуудта бүридхэлдэ абтаха эзэргэгүй.

Гүрэнэй органууд, предприятинууд, эмхи зургаанууд, организацинууд ажал ябуулгаяа эрхилхэдэнь профессиональна союзуудта али бухы хэмжээгээр туһалха уялгатай.

Статья 96. Профессиональна союзуудай эрхэ

Профессиональна союзууд үйлэдбэриин, ажалай, ажаһуудалай болон соёл культурын талаар хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай аша туһые түлөөлдэг.

Профессиональна союзууд арадай ажахые хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбүүдые зохёон табиха, бэелүүлхэ, мүн материальна ба финансын арга нөөсэнүүдые хубаарилха, хэрэглэхэ асуудалнуудые шиидхэлгэдэ хабаадалсадаг, үйлэдбэрние хүтэлбэрилгэдэ хүдэлмэришэд ба алба хаагшадые хабаадуулдаг, социалис мүрысөө, олонитын техническэ зохёохы ажал эмхидхэдэг, үйлэдбэриин ба ажалай журам бэхижүүлгэдэ туһалдаг.

ССР Союзай ба союзна республикануудай хуулинуудаар, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй, союзна республикануудай Министрнүүдэй Советүүдэй тогтоолнуудаар хараалагдаһан ушартал предприятинууд, эмхи зургаанууд, организацинууд, тэдэнэй дээдэ зэргынь органууд профессиональна союзуудтай хамта гү, али тэдээнтэй зүбшөлсөһэнэй һүүлээр ажалай эрхэ байдал ба салин хүлһэ тогтоодог, ажал тухай хуули хэрэглэдэг, хэрэглэмжын ниитын фонднуудые ашагладаг.

Профессиональна союзууд ажал тухай хуулиин, ажалай гурим сахиха дүримүүдэй хэр зэргэ бэелүүлэгдэжэ байһание шалгадаг, хинадаг, хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай гэр байрын-ажаһуудалай хангалгые хинадаг.

Профессиональна союзууд гүрэнэй социальна страхованиие, тэрэшэлэн тэдэнэй мэдэлдэ байдаг санаториинуудые, профилакториинуудые, амаралтын байшангуудые, соёл гэгээрэлэй, аяншалагшадай ба спортивна эмхи зургаануудые хүтэлбэрилдэг.

ВЦСПС-ые түлөөлдэг профессиональна союзууд хуулиин талаар үүсхэл гаргаха эрхэтэй.

Статья 97. Үйлэдбэрние хүтэлбэрилхэ хэрэгтэ хабаадаха хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай эрхэ

Хүдэлмэришэд ба алба хаагшад үйлэдбэрние хүгжөөхэ асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэдэ, шиидхэлгэдэ хабаадаха, предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай хүдэлмэрние һайжаруулһан, ажаһуудалай хангалтын асуудалнуудаар дурадхалнуудые оруулха эрхэтэй.

Хүдэлмэришэд ба алба хаагшад профессиональна союзуудаар, ниитын ондоошье организациннуудаар, арадай хиналтын органуудаар, хамтын суглаануудаар, үйлэдбэриин зүблөөнүүдээр, конференцинүүд болон хүдэлмэришэд, алба хаагшадай ниитын үүсхэл гаргалтын элдэб түхэл шинжэнүүдээр дамжуулан үйлэдбэрние хүтэлбэрилхэ хэрэгтэ хабаадалсадаг.

Предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай захиргаан үйлэдбэрние хүтэлбэрилхэ хэрэгтэ хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай хабаадамаар эрхэ байдал байгуулха уялгатай. Предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай тушаалта нюурнууд хүдэлмэришэд ба алба хаагшадһаа орохо шүүмжэлхы ажаглалтанууд ые болон дурадхалнуудые саг соонь хаража үзэхэ, абтаһан хэмжээнүүд тухай тэдээндэ мэдээсэхэ уялгатай.

Статья 98. Профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй ба захиргаанай хоорондохи харилсаанууд

Предприятиин, эмхи зургаанай, организациин захиргаантай профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй байгуулдаг харилсаанууд профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй эрхэнүүд тухай СССР-эй хууляар тодорхойлогдодог.

Предприятинууд ба организацинууд олонитэ — соёлой, физкультурын хүдэлмэридэ зорюулжа, профсоюзай органуудта мүнгэ зөөри оруулха уялгатай.

Статья 99. Профсоюзай һунгамал хүдэлмэрилэгшэдтэ үгтэдэг нэмэлтэ найдабари

Профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ, цехэй комитедтэ һунгагдаһан, үйлэдбэриһөө сүлөөлэгдөөгүй хүдэлмэришэд ба алба хаагшад профессиональна союзай фабрична, заводской, местнэ комитедэй уридшалан үгэһэн зүбшөөлгүйгөөр ондоо хүдэлмэридэ оруулагдаха, журам заршамай зэмэдэ хабаадуулагдаха ёһогүй, харин эдэ комитедүүдэй түрүүлэгшэнэр ба профсоюзай эмхидхэлшэд дээдэ зэргын профсоюзай органой уридшалан үгэһэн зүбшөөлгүйгөөр ондоо хүдэлмэридэ оруулагдаха, журам заршамай зэмэдэ хабаадуулагдаха ёһогүй.

Үйлэдбэриин хүдэлмэриһөө сүлөөлэгдөөгүй профессиональна союзуудай фабрична, заводской, местнэ комитедүүдэй түрүүлэгшэнэр ба гэшүүд ажалһаа гаргалгын юрэнхы гурим сахихаһаа гадна, дээдэ зэргын профсоюзай органой зүбшөөлөөр лэ захиргаанай үүсхэлээр ажалһаа гаргагдажа болохо. Захиргаанай үүсхэлээр профсоюзай эмхидхэлшэдые ажалһаань гаргалга иматтал дээдэ зэргын профсоюзай органой зүбшөөлөөр хэгдэдэг.

Бүлэг XIII

ГҮРЭНЭЙ СОЦИАЛЬНА СТРАХОВАНИ

Статья 100. Социальна страхованние бухы хүдэлмэришэд, алба хаагшадта дэлгэрүүлгэ. Социальна страхованиин мүнгэ зөөри

Бухы хүдэлмэришэд, алба хаагшад гүрэнэй уялгата социальна страхованида хабаадуулагдадаг.

Хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай гүрэнэй социальна страхованиин гүрэнэй мүнгэ зөөреэр бэелүүлэгдэдэг. Социальна страхованиин түлбэрние хүдэлмэришэд, алба хаагшадай салин хүлһэнһөө ямаршье даралтагүйгөөр предприятинууд, эмхи зургаанууд, организацинууд түлэдэг. Страховой түлбэриеэ предприятиин, эмхи зургаанай, организациин түлөөгүй байһан үшар хүдэлмэришэд, алба хаагшадай гүрэнэй социальна страхованяар хангалгаа эрхыень хаһанагүй.

Статья 101. Социальна страхованяар хангалгын зүйлнүүд

Хүдэлмэришэд ба алба хаагшад, тус тус ушарта тэдэнэй гэр бүлын гэшүүд гүрэнэй социальна страхованиин нимэ гурпмаар хангагдадаг гэбэл:

1) саг зуура ажал хэхэ шадабаригүй болоходоо, харин эхэжэрнүүд, эжэснһээ гадна, нарайлха болоходоо, нарайлаад байхадаа тэдхэмжэдэ хүртэдэг;

2) үхибүүдэй түрөхэдэ тэдхэмжэ абадаг, хүдөөлүүлгэдэ тэдхэмжэ абадаг;

3) үндэр наһатай, инвалид болоходоо, тэжээдэг хүнэйнгөө наһа барахада пенсеэр хангагдадаг, тэрэшэлэн зарим мэргэжэлэй хүдэлмэрилэгшэдтэ тогтоогдоһон олон жилдэ хүдэлһэнэй түлөө пенсеэр хангагдадаг.

Гүрэнэй социальна страхованиин мүнгэ зөөри мүн лэ хүдэлмэришэд, алба хаагшадай санаторно-курортно эмтэлгэдэ, тэдэние профилакториинууд ба амаралтын байшангуудаар хангалгада, элүүржэлгын (диетическэ) эдеэ хоолдо, пионернүүдэй лагерьнуудта болон гүрэнэй социальна страхованиин бусад хэмжээ ябуулгануудта хэрэглэгдэдэг.

Статья 102. Саг зуура ажаллаха шадабаригүй болоходо, нарайлха болоходо ба нарайлаад байхада үгтэдэг тэдхэмжэ

Үбшэлхэдэ, гэмтэхэдэ, үбшэлһэнһөө боложо саг зуура ондоо хүдэлмэридэ оруулхада, гэр бүлын үбшэн гэшүүнэй хойноһоо харуулһалхада, карантинай үедэ, санаторно-курортно эмнэлгын ба протез табилгын үедэ саг зуура ажаллаха шадабаригүй болоһоной тэдхэмжэ дүүрэн салин хүлһэнэй хэмжээтэйгээр үгэгдэдэг. Үбшэлхэ үедэ гү, али гэмтэхэдэ тэдхэмжэ хадаа ажаллаха шадабаритай болоторнь гү, али инвалида оруулагдатарнь түлэгдэдэг.

Нарайлха болоходонь, нарайлаад байхадань үгтэдэг тэдхэмжэ нарайтай болоһон ба нарайлһан хойнонь бухы амаралтын үе соо салин хүлһэнэй гурбанай хоёр хубиһаа дүүрэн салин хүлһэн хүрэтэр хэмжээтэйгээр түлэгдэдэг.

Статья 103. Үндэр наһатай, инвалид болоһоной ба тэжээдэг хүнэйнь наһа барахынай пенсе

Үндэр наһатай, инвалид болоһоной пенсе хүдэлмэришэд ба алба хаагшадта, тэжээдэг хүнэйнь наһа барахада тэрэнэй гэр бүлын гэшүүдтэ үгтэдэг пенсе гүрэнэй пенсе тухай СССР-эй хуулиин ёһоор тогтоогдодог.

Бүлэг XIV

АЖАЛ ТУХАЙ ХУУЛИ САХИЛГЫН ХОЙНОҺОО ТАБИГДАДАГ ШАЛГАЛТА БА ХИНАЛТА

Статья 104. Ажал тухай хуули сахилгын хойноһоо шалгалта, хиналта табидаг органууд

Ажал тухай хуули, ажалай гурим сахиха дүримүүдые сахилгын хойноһоо табигдадат шалгалта, хиналтые:

1) ажал ябуулгаяа эрхилхэдээ предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай захиргаанһаа, тэдэнэй дээдэ зэргын органуудһаа дулдыдалагүй, тусгаар түлөөлэгдэһэн гүрэнэй органууд ба инспекциннүүд бэелүүлдэг;

2) профессиональна союзууд тэрэшэлэн тэдэнэй мэдэлдэ байдаг ажалай техническэ ба эрхын инспекциннүүд—эдэ инспекциннүүд тухай ВЦСПС-эй баталһан дүримүүдэй ёһоор бэелүүлдэг.

Ажалшадай депутадуудай Советүүд, тэдэнэй гүнсэдхэхэ ба захирха органууд ажал тухай хуули сахилгын хойноһоо ССР Союзай ба союзна республикануудай хуули дотор хараалагдаһан гуримай ёһоор хиналта бэелүүлдэг.

Мэдэлдээ байһан предприятинуудта, эмхи зургаануудта, организацинуудта ажал тухай хуули сахилгын хойноһоо зургаан дотрой хиналтые министерствэнүүд ба зургаанууд бэелүүлдэг.

Бухы министерствэнүүд ба зургаануудай, предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай, тэдэнэй тушаалта нюурнуудай ажал тухай хуулинуудые сэб сэхээр дүүрэлтын хойноһоо табигдадат эгээл дээдын хиналта СССР-эй генеральна прокурорго даалгагдадаг.

Статья 105. Ажал тухай хуули хазагайруулһанай түлөө харюусалга

Ажал тухай хуули, ажалай гурим сахиха дүримүүдые хазагайруулһандаа, ажалай гурим сахиха талаар коллективнэ договорнууд ба хэлсээнүүд тушаа абаһан уялгануудые дүүргээгүйдөө гэ[illegible] али профессиональна союз[illegible] ажал ябуулгада һаад тойбо[illegible] руулһандаа зэмэтэй байһан шаалта нюурнууд ССР Союз[illegible] союзна республикануудай хуу[illegible] тогтоогдоһон гуримай ёһоор [illegible]садаг байха.

Бүлэг XV

ТҮГЭСХЭЛЭЙ ДҮРИМҮҮД

Статья 106. Зарим мэргэжэлэй хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай сагые гуримшуулгын онсо илгаанууд

ССР Союзай хууляар, мүн тэрэнэй тодорхойлһон хэмжээн соо, союзна республикануудай хууляар:

1) Холын Хойто зүгтэ, тэрээндэ адлирхуу нютагуудта хүдэлдэг хүдэлмэришэд ба алба хаагшадта, мүн бусад зарим мэргэжэлэй хүдэлмэришэд ба алба хаагшадта ажалай талаар хүнгэлэлтэ тодхоогдожо болохо;

2) транспорт дээрэ, предприятинуудта, холхеэ холбооной ба хүдөө ажахын организацинуудта хүдэлмэриин сагые бэлон амарха сагые гуримшуулгын онсо илгаанууд—энэ үндэһэ һууряар тогтоогдоһон нормын хэмжээн соо тогтоогдожо болохо;

3) хүдэлмэриин сагай болон амарха сагай гурим тушаа, хэмжээнһээ үлүү саг соо ба хүдэлмэри хэхэгүй үдэр хүдэлмэридэ хабаадуулха, энэ хүдэлмэриин түлөө түлэхэ түлбэри, ондоо хүдэлмэридэ саг зуура оруулха ба ажалһаань гаргаха тушаа энэ үндэһэ һуурихаа зарим зүйлыень гаргажа байгаад, сезонно хүдэлмэринүүдтэ гү, али ой модоной промышленностиин ба ой модоной ажахын хүдэлмэринүүдтэ ажаллажа байһан хүдэлмэришэд, алба хаагшадай, саг зуурын хүдэлмэришэд, алба хаагшадай, тэрэшэлэн эрхэтэдтэ договороор хүдэлдэг (гэрэй ажал хэдэг эхэнэрнүүд ба бусад) хүнүүдэй ажалай онсо эрхэ байдал тогтоогдожо болохо;

4) тусхай эрхэ байдалда мэдэл мэдэлэйнгээ ёһоор журам заршамай харюусалга даажа байдаг хүдэлмэрилэгшын ажалайнгаа уялганнуудые нэгэ дахин бүдүүлигээр эбдэлгэ; захиргаанай зүгһөө хүдэлмэрилэгшэдэ найдахын аргагүй болоһые тэрэнэй хэһэн ябуулгын гэршэлээ һаань, мүнгэнэй гү, али эд бараанай баялиг сэхэ хангажа байһан хүдэлмэрилэгшын хүдэлмэрээ саашадань үргэлжэлүүлхын аргагүй аягуй муухай ябадал гаргалга; сүүдэй тогтоолоор эмнэлгэ-ажалललгын профилакториде хүдэлмэрилэгшэдые эльгээлгэ; хүдэлмэридэ абалгын тогтоогдомол гуримые хазагайруулга болон бусад) зарим мэргэжэлэй хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай ажалай договор болюулхын тулада нэмэлтэ үндэһэ баримта тогтоогдожо болохо.

Предприятида, эмхи зургаанда, организацида ушаруулагдаһан гарза хохидолой түлөө хүдэлмэришэд, алба хаагшадай материальна харюусалгын хэмжээн, болото хохидолой хэмжээнэйнь тэрэнэй сэнтэй хэмжээнһээ үлүү гараһан ушарта СССР Союзай хуулинуудаар, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй тогтоолнуудаар тогтоогдожо болохо.

Зарим асуудалнуудаар зарим мэргэжэлэй хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай ажалые гуримшуулгын бусад онсо илгаанууд иматтал ССР Союзай хуулинуудаар, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй тогтоолнуудаар тогтоогдожо болохо.

Статья 107. Үндэһэ һуурин соо хараалагдаһан асуудалнуудаар ССР Союзай ба союзна республикануудай түлөөлэлгые хубаариллан тодорхойлолго

Энэ үндэһэ һуурин зарим статьянуудаар хараалагдаһан ушарнуудһаа гадна, ССР Союзай эрхилэгдэдэ мэргэжэлгүй хүнэй хэхэ хүдэлмэринүүдые тодорхойлһон гуурим тогтоолго, эдэ хүдэлмэринүүдтэ миил байһантай дашарамдуулан (14-хи статьягай гурбадахи хуби) хүдэлмэришэд оруулагдаха ёһогүй; һүнинн хүдэлмэриин болзор (25-хи статьягай хоёрдохи хуби); һарын салин хүлһэнэй эгээл бага хэмжээн (36-хи статьягай хоёрдохи хуби); бишыхан гү[illegible] һо гараһанай түлөө түлөө[illegible] хэмжээн (43-хи статьягай гурбадахи хуби); албанай хэрэгээр [illegible] командировкотой болон ондоо[illegible] тагта хүдэлмэридэ опожо [illegible] той дашарамдуулан үгтэдэг [illegible]ри (48-хи статьягай нэгэдэхи хуби); һүниин хүдэлмэринүүдэй [illegible]нэрнүүдэй хэдэг ажал хизаа[illegible]га (69-хи статьягай нэгэдэхи [illegible] би); мэдэл мэдэлэйнь [illegible] ажалай асуудалаар гараһан а[illegible]даануудыень хаража үзэдэг [illegible]мэрилэгшэд (94-хи статьягай [illegible]дэхи хуби); ниитэ-культурна[illegible] физкультурын хүдэлмэридэ [illegible]рюулжа, профсоюзай органу[illegible] мүнгэ оруулгын гурим ба хэ[illegible] (98-хи статьягай хоёрдохи [illegible] гүрэнэй социальна страховa[illegible] таалаар хангалгын гурим ба [illegible]жээн (100, 101, 102, 103 [illegible]нууд) ородог.

ССР Союзай мэдэлдэ, тэ[illegible] тодорхойлһон хэмжээн соо, со[illegible] республикануудай мэдэлдэ: [illegible] мэргэжэлэй хүдэлмэрилэгш[illegible] хүдэлмэриин сагые хор[illegible] (22-хи статьягай хоёрдохи хуби[illegible] пункт); хүдэлмэриин зургаан [illegible]тэй недели хэрэглэлгэ (23-хи [illegible] тьягай хоёрдохи хуби); амара[illegible] үдэр хүдэлһэнэй түлөө амара[illegible] үгэхын аргагүй ушарнууд ([illegible] статьягай дүрбэдэхи хуби); ha[illegible]рэй үдэрнүүдтэ хэһэн хүдэл[illegible]нүүд (31-хи статьягай хоёр[illegible] хуби); жэл бүриин нэмэлтэ [illegible]ралта үгэлгэ ба тэрэнэй бо[illegible] (34-хи статья); салин хүлһ[illegible] эбдэлгэ; захиргаанай зүгһөө хүдэлмэрилэгшэд найдахын аргагүй болоһые тэрэнэй хэһэн ябуулгын гэршэлээ һаань, мүнгэнэй гү, али эд бараанай баялиг сэхэ хангажа байһан хүдэлмэрилэгшын хүдэлмэрээ саашадань үргэлжэлүүлхын аргагүй аягуй муухай ябадал гаргалга; сүүдэй тогтоолоор эмнэлгэ-ажалललгын профилакториде хүдэлмэрилэгшэдые эльгээлгэ; хүдэлмэридэ абалгын тогтоогдомол гуримые хазагайруулга болон бусад) зарим мэргэжэлэй хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай ажалай договор болюулхын тулада нэмэлтэ үндэһэ баримта тогтоогдожо болохо.

Предприятида, эмхи зургаанда, организацида ушаруулагдаһан гарза хохидолой түлөө хүдэлмэришэд, алба хаагшадай материальна харюусалгын хэмжээн, болото хохидолой хэмжээнэйнь тэрэнэй сэнтэй хэмжээнһээ үлүү гараһан ушарта СССР Союзай хуулинуудаар, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй тогтоолнуудаар тогтоогдожо болохо.

Зарим асуудалнуудаар зарим мэргэжэлэй хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай ажалые гуримшуулгын бусад онсо илгаанууд иматтал ССР Союзай хуулинуудаар, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй тогтоолнуудаар тогтоогдожо болохо.

Статья 107. Үндэһэ һуурин соо хараалагдаһан асуудалнуудаар ССР Союзай ба союзна республикануудай түлөөлэлгые хубаариллан тодорхойлолго

Энэ үндэһэ һуурин зарим статьянуудаар хараалагдаһан ушарнуудһаа гадна, ССР Союзай эрхилэгдэдэ мэргэжэлгүй хүнэй хэхэ хүдэлмэринүүдые тодорхойлһон гуурим тогтоолго, эдэ хүдэлмэринүүдтэ миил байһантай дашарамдуулан (14-хи статьягай гурбадахи хуби) хүдэлмэришэд оруулагдаха ёһогүй; һүнинн хүдэлмэриин болзор (25-хи статьягай хоёрдохи хуби); һарын салин хүлһэнэй эгээл бага хэмжээн (36-хи статьягай хоёрдохи хуби); бишыхан гү[illegible] һо гараһанай түлөө түлөө[illegible] хэмжээн (43-хи статьягай гурбадахи хуби); албанай хэрэгээр [illegible] командировкотой болон ондоо[illegible] тагта хүдэлмэридэ опожо [illegible] той дашарамдуулан үгтэдэг [illegible]ри (48-хи статьягай нэгэдэхи [illegible] би); һүнинн хүдэлмэринүүдэй [illegible]нэрнүүдэй хэдэг ажал хизаа[illegible]га (69-хи статьягай нэгэдэхи [illegible] би); мэдэл мэдэлэйнь [illegible] ажалай асуудалаар гараһан а[illegible]даануудыень хаража үзэдэг [illegible]мэрилэгшэд (94-хи статьягай [illegible]дэхи хуби); ниитэ-культурна[illegible] физкультурын хүдэлмэридэ [illegible]рюулжа, профсоюзай органу[illegible] мүнгэ оруулгын гурим ба хэ[illegible] (98-хи статьягай хоёрдохи [illegible] гүрэнэй социальна страховa[illegible] таалаар хангалгын гурим ба [illegible]жээн (100, 101, 102, 103 [illegible]нууд) ородог.

ССР Союзай мэдэлдэ, тэ[illegible] тодорхойлһон хэмжээн соо, со[illegible] республикануудай мэдэлдэ: [illegible] мэргэжэлэй хүдэлмэрилэгш[illegible] хүдэлмэриин сагые хор[illegible] (22-хи статьягай хоёрдохи хуби[illegible] пункт); хүдэлмэриин зургаан [illegible]тэй недели хэрэглэлгэ (23-хи [illegible] тьягай хоёрдохи хуби); амара[illegible] үдэр хүдэлһэнэй түлөө амара[illegible] үгэхын аргагүй ушарнууд ([illegible] статьягай дүрбэдэхи хуби); ha[illegible]рэй үдэрнүүдтэ хэһэн хүдэл[illegible]нүүд (31-хи статьягай хоёр[illegible] хуби); жэл бүриин нэмэлтэ [illegible]ралта үгэлгэ ба тэрэнэй бо[illegible] (34-хи статья); салин хүлһ[illegible] эбдэлгэ; захиргаанай зүгһөө хүдэлмэрилэгшэд найдахын аргагүй болоһые тэрэнэй хэһэн ябуулгын гэршэлээ һаань, мүнгэнэй гү, али эд бараанай баялиг сэхэ хангажа байһан хүдэлмэрилэгшын хүдэлмэрээ саашадань үргэлжэлүүлхын аргагүй аягуй муухай ябадал гаргалга; сүүдэй тогтоолоор эмнэлгэ-ажалललгын профилакториде хүдэлмэрилэгшэдые эльгээлгэ; хүдэлмэридэ абалгын тогтоогдомол гуримые хазагайруулга болон бусад) зарим мэргэжэлэй хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай ажалай договор болюулхын тулада нэмэлтэ үндэһэ баримта тогтоогдожо болохо.

Предприятида, эмхи зургаанда, организацида ушаруулагдаһан гарза хохидолой түлөө хүдэлмэришэд, алба хаагшадай материальна харюусалгын хэмжээн, болото хохидолой хэмжээнэйнь тэрэнэй сэнтэй хэмжээнһээ үлүү гараһан ушарта СССР Союзай хуулинуудаар, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй тогтоолнуудаар тогтоогдожо болохо.

Зарим асуудалнуудаар зарим мэргэжэлэй хүдэлмэришэд ба алба хаагшадай ажалые гуримшуулгын бусад онсо илгаанууд иматтал ССР Союзай хуулинуудаар, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй тогтоолнуудаар тогтоогдожо болохо.

Статья 107. Үндэһэ һуурин соо хараалагдаһан асуудалнуудаар ССР Союзай ба союзна республикануудай түлөөлэлгые хубаариллан тодорхойлолго

Энэ үндэһэ һуурин зарим статьянуудаар хараалагдаһан ушарнуудһаа гадна, ССР Союзай эрхилэгдэдэ мэргэжэлгүй хүнэй хэхэ хүдэлмэринүүдые тодорхойлһон гуурим тогтоол